

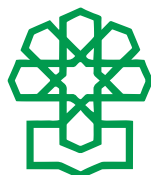
سازوکار ورود احزاب سیاسی به قوای مقننه و مجریه (۲)؛ مطالعه موردی ترکیه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مسلسل:
۲۱۲۴۱

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

تاریخ انتشار:
۱۴۰۴/۱۰/۲۳

عنوان گزارش:

سازوکار ورود احزاب سیاسی به قوای مقننه و مجریه (۲)؛ مطالعه موردی ترکیه

نوع گزارش:

طرح/لایحه □، نظارتی □، راهبردی ■، پیش‌نویس قانونی □

نام دفتر:

مطالعات سیاسی (گروه سیاست داخلی)

تهیه و تدوین:

خیراله خیری اصل

اظهار نظرکننده:

محمدجواد مطیعی (دفتر مطالعات حقوقی)

ناظران علمی:

جلیل محبی، مهدی امیری، حسن کریمی‌فرد

گرافیک و صفحه‌آرا:

زهرا دلآوری

ویراستار ادبی:

مژگان کاظمی

واژه‌های کلیدی:

۱. احزاب سیاسی
۲. قوانین حزبی
۳. نظام انتخاباتی
۴. ترکیه

تاریخ شروع مطالعه:

۱۴۰۴/۰۶/۰۳

فهرست مطالب

۶	چکیده
۷	خلاصه مدیریتی
۸	۱. مقدمه
۱۰	۲. پیشینه
۱۰	۱-۲. سوابق مطالعاتی در مرکز
۱۲	۳. سیاست‌های حزبی در جمهوری ترکیه
۱۲	۱-۳. جایگاه احزاب سیاسی در ترکیه
۱۳	۲-۳. تأسیس و ثبت حزب
۱۳	۳-۳. عضویت در حزب
۱۴	۴-۳. سازمان، تشکیلات و دموکراسی درون حزبی
۱۵	۵-۳. کمک‌های مالی و غیرمالی دولتی به احزاب
۱۶	۶-۳. چارچوب فعالیت‌های احزاب سیاسی
۱۶	۷-۳. انحلال احزاب سیاسی
۱۷	۴. مشارکت احزاب سیاسی در قوه مقننه
۱۷	۱-۴. نظام انتخاباتی ترکیه
۲۱	۵. گروه‌های حزبی در مجلس ملی ترکیه
۲۲	۶. مشارکت احزاب سیاسی در قوه مجریه
۲۲	۱-۶. جایگاه رئیس‌جمهور و برخی اختیارات او
۲۲	۲-۶. حدود اختیارات رئیس‌جمهور
۲۲	۳-۶. انتخابات ریاست‌جمهوری
۲۳	۷. انتخابات شوراهای و شهرداران
۲۴	۱-۷. حوزه‌های انتخاباتی
۲۴	۲-۷. نامزدهای حزبی
۲۴	۳-۷. ثبت نام رسمی نامزدهای حزبی
۲۴	۴-۷. معرفی نامزدهای سهمیه‌ای توسط احزاب
۲۴	۵-۷. نحوه انتخاب نامزدهای سهمیه‌ای
۲۵	۶-۷. نامزدهای مستقل در انتخابات شوراهای محلی
۲۵	۷-۷. روش محاسبه و تخصیص کرسی‌ها در شوراهای محلی
۲۵	۸-۷. نحوه تعیین نامزدهای منتخب از فهرست حزبی
۲۵	۹-۷. جایگزینی اعضای شوراها
۲۶	۱۰-۷. نحوه انتخاب شهرداران
۲۶	۸. نتیجه‌گیری و پیشنهادها
۲۹	منابع و مأخذ

فهرست جدول

۱۰	جدول ۱. پیشینه پژوهشی
----	-----------------------

سازوکار ورود احزاب سیاسی به قوای مقننه و مجریه (۲)؛ مطالعه موردی ترکیه

Doi: [10.22034/mrc.report.21241](https://doi.org/10.22034/mrc.report.21241)

چکیده

داخلی مجلس؛ و کمک‌های مالی مستقیم و غیرمستقیم دولتی به احزاب واجد شرایط برای کاهش وابستگی به منابع نامشخص. به‌رغم وجود محدودیت‌های فعالیت برای احزاب (مانند لزوم پایبندی به اصول سکولار و یکپارچگی ملی)، این چارچوب کلی توانسته است بستری شفاف، قابل پیش‌بینی و با ثبات برای رقابت حزبی فراهم کند. تجربه ترکیه حاوی درس‌های مهمی است، از جمله: لزوم بازتعریف جایگاه قانونی احزاب از طریق تدوین قانون جامع، ساده‌سازی فرایند تشکیل حزب، اصلاح نظام انتخاباتی به نفع تقویت احزاب، تقویت دمکراسی درون حزبی با الزام به شفافیت و برگزاری انتخابات داخلی و دائمی سازی نظام حمایت مالی دولتی شفاف و عادلانه. این اصلاحات می‌تواند گام‌های بلندی در راستای نهادینه‌سازی تحزب و ارتقای مشارکت سیاسی ساختار یافته در ایران باشد.

این گزارش به بررسی سازوکارهای قانونی و نهادی حاکم بر مشارکت احزاب سیاسی در عرصه سیاست عملی در ترکیه می‌پردازد. یافته‌های گزارش نشان می‌دهد که ترکیه با اتخاذ رویکردی حداکثری و تنظیم‌گرانه، چارچوبی دقیق و همه‌جانبه برای فعالیت احزاب سیاسی ایجاد کرده است. شناسایی احزاب به‌عنوان «عناصر اجتناب‌ناپذیر زندگی دمکراتیک» در قانون اساسی، پایه این جایگاه را تشکیل می‌دهد. مهم‌ترین ارکان این سازوکار عبارت‌اند از: قانون احزاب سیاسی مفصل که به جزئیات تأسیس، سازمان داخلی، مسائل مالی و انحلال احزاب می‌پردازد؛ نظام انتخاباتی طراحی شده مبتنی بر نمایندگی تناسبی با آستانه‌انتخاباتی ۱۰ درصدی که هدف آن تقویت احزاب بزرگ و ایجاد دولت‌های با ثبات است؛ به رسمیت شناختن گروه‌های پارلمانی و تعیین اختیارهای گسترده برای آنها در آیین‌نامه

بیان / شرح مسئله

این گزارش به تحلیل نظام‌مند سازوکارهای قانونی و نهادی حاکم بر مشارکت احزاب سیاسی در عرصه سیاست عملی در ترکیه می‌پردازد. هدف اصلی، استخراج درس‌ها و بینش‌های کاربردی برای طراحی سیاست‌های تقویت‌تحت‌ب و کارآمدسازی احزاب سیاسی در جمهوری اسلامی ایران است. با توجه به ناکارآمدی احزاب در ایران و به‌رغم تعداد زیاد حزب دارای مجوز رسمی، شناخت تجارب کشورهایمانند ترکیه که مسیر نسبتاً موفق در نهادینه‌سازی احزاب داشته‌اند، از اهمیت راهبردی برخوردار است.

نقطه نظرات / یافته‌های کلیدی

■ **چارچوب قانونی جامع و منسجم:** ترکیه با تصویب قانون احزاب سیاسی مفصل و دقیق، تقریباً تمامی جنبه‌های فعالیت حزبی، از تأسیس و تشکیلات داخلی تا منابع مالی و انحلال، را قانونمند کرده است. این امر به احزاب هویت حقوقی مستحکم و چارچوب عمل شفاف می‌بخشد.

■ **تبادل میان آزادی تشکیل و فعالیت احزاب و نظارت بر آنها:** ترکیه از یک سو با به رسمیت شناختن حق تأسیس احزاب بدون نیاز به مجوز (با رویکرد مثبت محور) و تضمین کمک‌های دولتی، فضای فعالیت احزاب را تسهیل می‌کند. از سوی دیگر، با نظارت قضایی بر انتخابات درون حزبی، حسابرسی مالی و امکان انحلال احزاب توسط دادگاه قانون اساسی در صورت نقض مبانی نظام سیاسی و وحدت ملی، از خودسری احزاب و تضعیف مبانی نظام توسط آنها جلوگیری می‌کند.

■ **نظام انتخاباتی هدفمند و حزب‌محور:** نظام انتخاباتی مجلس ترکیه مبتنی بر نمایندگی تناسبی با آستانه انتخاباتی ۱۰ درصدی است. این آستانه بالا عمده‌تاً با هدف جلوگیری از پراکندگی آراء، تقویت احزاب بزرگ و تشکیل دولت‌های با ثبات و کارآمد طراحی شده است. احزاب برای شرکت در انتخابات ملزم به داشتن تشکیلات در حداقل نیمی از استان‌های کشور هستند که آنها را به پایگاه‌سازی ملی سوق می‌دهد.

■ **نقش نهادینه احزاب در مجلس ملی:** گروه‌های پارلمانی

(فراکسیون‌ها) در مجلس ترکیه به رسمیت شناخته شده و آیین‌نامه داخلی مجلس اختیارها، امتیازها و سهمیه‌های مشخصی (مانند زمان صحبت، عضویت در کمیسیون‌ها و حق درخواست تحقیق و تفحص) را برای آنها تعریف کرده است. این امر امکان تأثیرگذاری مستمر و نهادی احزاب در فرایند قانونگذاری و نظارت بر قوه مجریه را فراهم می‌سازد.

■ **حمایت مالی شفاف و مبتنی بر عملکرد:** دولت ترکیه کمک‌های مالی مستقیمی را به احزابی که در آخرین انتخابات حداقل ۵ درصد آرا-را کسب کرده‌اند یا دارای فراکسیون پارلمانی هستند، اختصاص می‌دهد. میزان این کمک متناسب با آرای کسب شده است. این سازوکار وابستگی احزاب به منابع نامشخص را کاهش داده و به شفافیت مالی کمک می‌کند.

پیشنهاد راهکارهای تقنینی، نظارتی یا سیاستی

با در نظر گرفتن یافته‌های فوق و شرایط و مقتضیات نظام جمهوری اسلامی ایران، پیشنهادهای زیر در قالب یک بسته سیاستی ارائه می‌شود:

■ بازنگری در قانون احزاب و تقویت هویت حقوقی آنها:

- تدوین قانون جامع احزاب سیاسی که به صراحت جایگاه، حقوق و مسئولیت‌های احزاب را تعریف کند.

- شفاف‌سازی معیارهای انحلال احزاب و محدود کردن آن به جرائم شدید و تنها با حکم مرجع قضایی صالح.

■ اصلاح نظام انتخاباتی به نفع تقویت نظام حزبی:

- به رسمیت شناختن لیست‌های نامزدهای حزبی در انتخابات و امکان رأی‌دهی به لیست‌های حزبی (چنین امکانی می‌تواند برای کسب همه کرسی‌ها یا حداقل ۲۰ درصد آنها باشد).

- الزام احزاب به داشتن تشکیلات و پایگاه در سطح استان‌های مختلف به‌عنوان پیش‌شرط شرکت در انتخابات.

■ نهادینه‌سازی نقش احزاب در مجلس شورای اسلامی:

- بازنگری در آیین‌نامه داخلی مجلس برای به رسمیت شناختن فراکسیون‌های حزبی و تعریف اختیارها و امتیازهای مشخص برای آنها (مدت زمان صحبت، سهمیه در کمیسیون‌های تخصصی، حق طرح سؤال و استيضاح دسته‌جمعی).

■ استقرار نظام حمایت مالی شفاف و عادلانه:

- طراحی و اجرای نظام کمک‌های مالی دولتی به احزابی که در انتخابات گذشته تعداد خاصی از آرا (مثلاً ۲ درصد) را کسب کرده یا دارای فراکسیون در مجلس هستند.

- ایجاد سامانه شفافیت مالی احزاب برای ثبت و انتشار عمومی تمامی درآمدها و هزینه‌های احزاب.

- تخصیص عادلانه زمان و امکانات تبلیغاتی در صداوسیما و رسانه‌های دولتی به احزاب دارای مجوز، براساس معیارهای شفاف (مانند آرای گذشته یا تعداد کرسی‌ها).

کارآمدسازی احزاب سیاسی در ایران نیازمند یک تحول نهادی

و تغییر نگرش از حزب به مثابه تشکل‌های نمایشی به بازوی مشارکت و مشورت نظام قانونگذاری و اجراست. تجربه ترکیه نشان می‌دهد که این تحول از طریق طراحی هوشمندانه چارچوب‌های قانونی امکان‌پذیر است. پیاده‌سازی تدریجی پیشنهادهای فوق می‌تواند بدون ایجاد شوک سیاسی، به تقویت تدریجی احزاب، نهادینه‌سازی رقابت سیاسی سازنده، افزایش مسئولیت‌پذیری کارگزاران و در نهایت، تحکیم پایه‌های مردمی نظام بینجامد. نقطه آغاز این مسیر، باور به این اصل است که احزاب قوی و پاسخ‌گو، پشتوانه‌ای برای اقتدار ملی و توسعه همه‌جانبه کشور محسوب می‌شوند.

۱. مقدمه

احزاب سیاسی، پل ارتباطی بین جامعه و حکومت هستند. آنها یک پا در جامعه مدنی و پای در نظام سیاسی یا حوزه عمومی دارند. کارکردهای احزاب سیاسی متعدد و پرشمارند. البته آنها متهم به داشتن کارکردهای منفی یا کاستی‌هایی نیز هستند و از چنین منظری مخالفانی دارند. مخالفان احزاب سیاسی سه گروه عمده محافظه‌کاران، دیوان‌سالاران و مردم‌گرایان هستند. «یک محافظه‌کار حزب را به‌مثابه معارض سلسله‌مراتب موجود می‌نگرد؛ یک مدیر اداری حزب را تهدیدی برای حکومت عقلانی می‌داند و یک مردم‌گرا آن را سد راه تجلی مستقیم اراده همگانی می‌انگارد» [۱]. آدموند برک، بلینگ بروک، دانتون، ربسپیر، جان آدامز و مدیسون همه از مخالفان حزب بودند. مخالفت آنها عمدتاً از این منظر بود که احزاب را نشانه‌های شکاف و منازعه و از بین برنده یکپارچگی و اتحاد می‌دانستند [۲]. دالتون و ولدون نیز تردید گسترده‌ای را که شهروندان نسبت به احزاب سیاسی دارند یادآوری کرده‌اند. اغلب شهروندان بر این باورند که احزاب سیاسی نسبت به آنچه فکر می‌کنند ملاحظه‌ای ندارند، مسئولیت‌پذیری کافی نسبت به منافع ملی ندارند و نمی‌توان به آنها برای نمایندگی منافع عموم مردم اعتماد کرد [۳]. به‌رغم همه انتقادات و مخالفت‌ها، حمایت‌ها از احزاب سیاسی به‌دلیل کارکردهای متعدد و غیرقابل اغماض آنها غالب است. دالتون و ولدون استدلال می‌کنند که نظریه سیاسی و مردمان معاصر در این خصوص هم عقیده‌اند که احزاب سیاسی عنصر مهم و ضروری فرایند دموکراسی هستند. سهم مثبت احزاب سیاسی غیرقابل تردید و تصور کردن دموکراسی بدون احزاب دشوار است [۳]. آلموند و همکارانش نیز کارکردهایی را برای احزاب سیاسی برشمرده‌اند. جامعه‌پذیری و شکل‌دهی به فرهنگ سیاسی مردم، گزینش کارگزاران سیاسی، تجمع و انتقال خواست‌های خود و مردم، دخالت در تدوین سیاست‌های عمومی و نظارت بر اجرا و داوری نسبت به چگونگی اجرای سیاست‌ها از جمله کارکردهایی است که آنها برشمرده‌اند [۴]. ویلیام کروتی کار ویژه احزاب سیاسی را در دو مورد کلی خلاصه می‌کند: «سازگار شدن با دگرگونی‌های اجتماعی و قادر ساختن جامعه به مدیریت اختلاف‌هایش از طریق روش‌های مسالمت‌آمیز». وی در توضیح بیان می‌کند: «این نقش احزاب است که شکاف‌های جمعیت‌شناختی و دیگر شکاف‌های موجود در میان مردم را شناسایی کنند، برنامه‌هایی در زمینه خط‌مشی ارائه دهند که برای مسائل بسیار

مهم روز راه‌حل‌های رقیب فراهم آورند و به بسیج حمایت از مواضع خود، در حدی که برای پیروزی نامزدهای شان و تحقق دستور کارهای موضوعی شان کافی باشد، بپردازند. بر این اساس احزاب سیاسی مسئولیت‌های متعددی مانند شکل دادن به ائتلاف‌ها، پذیرفتن تعهداتی در زمینه خط‌مشی، گزینش نامزدها و بسیج رأی‌دهندگان را بر عهده دارند. احزاب سیاسی در راستای انجام چنین کارکردهای اساسی؛ گروه‌های نسبتاً هم‌عقیده را متفق می‌کنند، به نیازهای آنها پاسخ می‌دهند و هنگامی که دولت را در اختیار گرفتند در صدد رفع آن نیازها برمی‌آیند. کروتی این چرخه مستمر هویت‌یابی و حل مشکل را برای حفظ دموکراسی و پاسخ‌گویی به دغدغه‌های شهروندان حیاتی می‌داند [۵].

به‌رغم کارکردهای مذکور بی‌نیازی از احزاب سیاسی چندان واقع‌گرایانه به‌نظر نمی‌رسد. با این حال، در ایران با اینکه بیش از ۸۰ حزب و گروه سیاسی ثبت شده وجود دارد؛ شواهد حاکی از ناکارآمدی احزاب سیاسی است و حضور آنها در جامعه و یا حکومت کمتر احساس می‌شود. ناکارآمدی احزاب به حدی است که برخی معتقدند «امروز ایران فاقد حتی یک حزب سیاسی است و ما تجربه حضور، مشارکت و فعالیت احزاب را در کشور خود شاهد نیستیم» [۶].

لذا، این سؤال مطرح می‌شود که چرا در ایران احزاب واقعی شکل نمی‌گیرند یا احزاب موجود توانایی اثرگذاری در عرصه سیاست را نداشته و از کارآمدی لازم برخوردار نیستند؟ در این خصوص مطالعات متعددی انجام شده و پژوهشگران زیادی اظهار نظر کرده‌اند. محققان معمولاً علت‌ها و عوامل این شکل نگرفتن و ناکارآمدی را در اقتصاد، جامعه، سیاست و فرهنگ جست‌وجو کرده‌اند.

عوامل متعدد تاریخی، فرهنگی و سیاسی در بررسی ناکارآمدی احزاب سیاسی در ایران، در حالی مورد توجه و تأکید قرار می‌گیرد، که نقش سیاست‌های حزبی و نهادسازی تا اندازه زیادی نادیده گرفته می‌شود. سیاست‌های حزبی کشورها از طریق تدوین، تصویب و اجرای مجموعه‌ای از قوانین و مقررات اتخاذ و اعمال می‌شوند. هدف و انگیزه قانونگذاران از ورود به مسائل حزبی و قانونگذاری برای احزاب سیاسی، در کشورهای گوناگون، متفاوت است. هر نظامی بسته به اینکه، در منظومه ایدئولوژی سیاسی خود، چه جایگاهی را برای احزاب سیاسی قائل است، در اتخاذ قوانین حزبی خود، رویکرد متفاوتی را در پیش می‌گیرد. گاهی این انگیزه‌ها، با منافع خود حاکمان و هیئت حاکمه کشورها درهم تنیده می‌شود.

نظریات محققان در توضیح اهداف و انگیزه‌های پشتیبان سیاست‌های حزبی، متفاوت هستند. آونون^۱ معتقد است کشورهایی که در صدد وضع قانون احزاب هستند به‌استثنای برخی، پیش‌تر سقوط نظام‌های خود را تجربه کرده‌اند. بنابراین، مجالس قانونگذاری این کشورها برای اصلاح و تقویت ساختارها، قوانینی برای احزاب وضع می‌کنند که کارویژه‌های سازگار با اهداف و کارکردهای دموکراسی را انجام دهند. از این رو، قوانین از یک سو تشکیل اجتماعات در قالب احزاب سیاسی و از سوی دیگر توانایی دولت برای جلوگیری از فعالیت احزابی که تهدیدی برای ثبات نظام سیاسی و دموکراسی هستند را تضمین می‌کنند [۷]. کارونن^۲ که قوانین حزبی ۳۹ کشور جهان را مطالعه کرده، معتقد است مخرج مشترکی میان انگیزه دولت‌ها برای سیاستگذاری در حوزه احزاب وجود ندارد. به اعتقاد او دلایل و انگیزه‌های دولت‌ها متفاوت است و به همین دلیل سیاست‌های اتخاذ شده هم متفاوت از آب درمی‌آید. کشورها از نظر کارونن اساساً به سه دسته مجزا تقسیم می‌شوند: کشورهای دموکراتیک، کشورهای غیردموکراتیک و کشورهایی که به تازگی قدم در راه دموکراسی گذاشته‌اند ولی هنوز نهادها و ساختارهای دموکراتیک در آنها تثبیت نشده است. هر دسته از این کشورها با رویکردهای متفاوتی اقدام به سیاستگذاری درباره احزاب سیاسی می‌کنند. نظام‌های سیاسی کشورهای غیردموکراتیک سیاست محدود کردن فعالیت مخالفان خود را در پیش می‌گیرند، در حالی که

1. Avnon

2. Karvonen

دمکراسی‌های نوظهور برای حذف گرایش‌های ضددمکراتیک به‌جامانده از دوره‌های قبل، سیاستگذاری می‌کنند. در مقایسه با این دو نظام، دمکراسی‌های با ثبات غالباً مبادرت به سیاستگذاری در راستای تنظیم بارانه‌های دولتی و مالیه سیاسی می‌کنند [۸].

در کل، نقطه اشتراک همه این تحلیل‌ها باور آنها به اثرگذاری سیاست‌های حزبی بر شکل‌گیری، کارآمدی و دوام احزاب سیاسی است. قوانین و سیاست‌ها بر نیروهای اجتماعی و از جمله احزاب سیاسی تأثیر می‌گذارند و با اعطای امتیازات خاص یا منع برخی رفتارها استراتژی‌های کنشگران در نظام‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی را به کرانه‌های خاصی سوق می‌دهند.

اگر آن‌چنان که اشاره شد رفتار احزاب به‌عنوان بازیگران سیاسی تا حدودی تحت تأثیر قوانین و سیاست‌های حزبی است، می‌توان با اصلاح یا تغییر قوانین و سیاست‌های مزبور، رفتار سیاسی آنها را چنان اصلاح کرد یا تغییر داد که در صورت فراهم بودن سایر شرایط، کارآمد باشند.

بر این مبنا، همان‌طور که در گزارش پیشین (سازوکار ورود احزاب سیاسی به قوای مقننه و مجریه (۲)؛ مطالعه موردی آلمان) ذکر شد، باور این مجموعه گزارش‌ها بر این است که تغییر رفتار و کارآمدسازی احزاب سیاسی از طریق در نظر گرفتن جایگاه مناسب برای آنها در عرصه سیاست رسمی و ایجاد سازوکارهای متناسب برای ورود آنها به این عرصه امکان‌پذیر است و این جایگاه و سازوکارهای متناسب آن می‌تواند تأثیر منفی عوامل دیگر را تا اندازه‌ای کم‌رنگ کرده و به کارآمدی آنها در آینده کمک کند. هدف این است که ایده‌ها و راهکارهای نوینی برای سیاستگذاران کشور معرفی شود تا در راستای تقویت حزب در کشور به اتخاذ تصمیم بپردازند. گزارش حاضر اختصاص به بررسی تعامل و تبادل نظام حزبی و نظام انتخاباتی ترکیه دارد. در این گزارش ابتدا جایگاه احزاب سیاسی در ترکیه و سپس سازوکارهای قانونی نحوه ورود احزاب به عرصه سیاست عملی در این کشور تشریح می‌شود.

۲. پیشینه

۱-۲. سوابق مطالعاتی در مرکز

مرکز پژوهش‌های مجلس مطالعات متعددی را در قالب گزارش و کتاب در حوزه احزاب سیاسی به انجام رسانده است. موضوع خاص قانونگذاری برای احزاب سیاسی در این مطالعات مورد توجه ویژه بوده است. از آنجاکه معرفی همه گزارش‌ها و مطالعات مرکز در مورد احزاب در اینجا مقدور نیست، در ادامه به برخی از مهم‌ترین گزارش‌ها که با نگاه قانونگذاری تهیه شده‌اند، اشاره می‌شود.

جدول ۱. پیشینه پژوهشی

ردیف	عنوان گزارش / کتاب	سال انتشار	شماره مسلسل	نام دفتر	توضیحات
۱	گزارشی از نحوه مشارکت احزاب سیاسی در انتخابات کشورهای آلمان، فرانسه، ژاپن، مالزی، ترکیه و پاکستان	۱۳۸۵	۵۸۸۸	مطالعات سیاسی-فرهنگی	نحوه حضور احزاب در انتخابات در کشورهای مورد مطالعه در این گزارش بررسی شده است.
۲	مجموعه مطالعات و مستندات مربوط به اصلاح قانون احزاب: ۳. مطالعه مقایسه‌ای درباره دستورالعمل‌های مربوط به ممنوعیت و انحلال احزاب سیاسی	۱۳۸۳	۶۹۹۹	مطالعات سیاسی	این گزارش ممنوعیت‌های مربوط به فعالیت‌های احزاب سیاسی در کشورهای متعدد اروپایی و استفاده از نتایج آن در تدوین قانون داخلی را مورد بررسی قرار داده است.

ردیف	عنوان گزارش / کتاب	سال انتشار	شماره مسلسل	نام دفتر	توضیحات
۳	مقدمه‌ای بر آسیب‌شناسی احزاب سیاسی در نظام حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران	۱۳۸۶	۸۸۷۱	مطالعات حقوقی	این گزارش موانع و خلأهای قانونی شکل‌گیری و فعالیت احزاب سیاسی در نظام حقوقی ایران را بررسی می‌کند.
۴	تأمین مالی احزاب سیاسی؛ بررسی تحلیلی-مقایسه‌ای	۱۳۸۷	۹۳۱۸	مطالعات سیاسی	این گزارش به موضوع‌هایی مانند چگونگی تأمین درآمد احزاب، موارد مصرف این درآمدها، استراتژی‌های هزینه‌کرد برای پیروزی در انتخابات، نقش پول در ایجاد نابرابری در رقابت‌های انتخاباتی و همچنین وجود یا نبود قوانین مرتبط با تأمین مالی احزاب می‌پردازد.
۵	قانونگذاری در خصوص احزاب سیاسی؛ بررسی مقایسه‌ای	۱۳۸۷	۹۱۴۹	مطالعات سیاسی	این گزارش هدف نظام‌های سیاسی از قانونگذاری برای احزاب سیاسی را به طور مقایسه‌ای بررسی می‌کند. یافته‌های این گزارش حاکی از این است که کشورهای غیردمکراتیک از قوانین برای محدود کردن فعالیت مخالفان، دولت‌های نوظهور برای مقابله با گرایش‌های ضددمکراتیک باقیمانده از رژیم سابق و دموکراسی‌های باثبات برای تنظیم پارانهای دولتی و مالیه سیاسی استفاده می‌کنند.
۶	نظام انتخاباتی و احزاب حکومتی در ایران	۱۳۸۷	۹۴۲۳	مطالعات سیاسی	این گزارش معتقد است احزاب سیاسی زمانی شکل می‌گیرند که نقشی در تشکیل دولت داشته باشند. رقابت گروهی و فعالیت دسته‌جمعی، لازمه کسب قدرت و تشکیل دولت است. این گزارش درصدد ارائه سازوکارهای تسهیل ظهور احزاب پایدار است.
۷	فرهنگ‌سازی برای ارتقای نقش احزاب در انتخابات و مشارکت سیاسی	۱۳۸۸	۹۸۴۵	مطالعات سیاسی	گزارش مذکور به این موضوع می‌پردازد که فرهنگ‌سازی و نهادینه کردن احزاب سیاسی در جامعه از طریق رسانه‌های ارتباط جمعی در سه سطح درون‌حزبی، بین‌حزبی و بیرون‌حزبی امکان‌پذیر است.
۸	بررسی تطبیقی تأمین مالی احزاب و انتخابات	۱۳۸۹	۱۰۱۹۸	مطالعات سیاسی	این گزارش بایک رهیافت مقایسه‌ای درصدد نشان دادن تفاوت‌های قانونگذاری کشورها در تأمین مالی احزاب سیاسی است.
۹	پیامدهای استانی شدن انتخابات مجلس بر تکوین احزاب سیاسی	۱۳۹۳	۱۳۶۷۶	مطالعات سیاسی	این گزارش نقش نظام انتخاباتی را به عنوان یکی از عوامل دخیل در فقدان شکل‌گیری احزاب سیاسی پایدار بررسی می‌کند.
۱۰	نظام‌های انتخاباتی و آثار سیاسی آن در آسیا	۱۳۹۳	۱۳۷۰۰	مطالعات سیاسی	این گزارش درصدد معرفی و بررسی نظام‌های انتخاباتی در آسیا و نتایج و آثار سیاسی آن نظام‌ها بر اصل تناسب در نمایندگی و تشکیل دولت‌های پایدار یا بی‌ثبات است.
۱۱	چارچوب سیاست‌های حزبی	۱۴۰۱	۱۸۱۷۱	مطالعات سیاسی	این گزارش چارچوب کلی سیاست‌های حزبی نظام‌های سیاسی و تفاوت‌های رویکردی سیاست‌ها در درون این چارچوب را بررسی می‌کند.
۱۲	از ساختار حکمرانی تا تربیت حکمران	۱۴۰۳	۲۰۷۵۹	مطالعات حکمرانی	این گزارش به بررسی فرایند تربیت حکمران در آلمان از سه مسیر مشارکت در سطوح محلی، فعالیت حزبی و آموزش رسمی و آکادمیک می‌پردازد.

۳. سیاست‌های حزبی در جمهوری ترکیه

قانون اساسی در این قانون تنظیم شده بود [۱۰]. در دوره حاکمیت قانون اساسی ۱۹۶۱ ترکیه، هم آزاد بودن احزاب سیاسی و هم دایره محدودیت‌های فعالیت‌های آنها تضمین شده بود. در این دوره، احزاب سیاسی بدون مجوز تأسیس می‌شدند و آزادانه فعالیت می‌کردند. برای اولین بار در ترکیه احزاب سیاسی «عناصر اجتناب‌ناپذیر زندگی سیاسی دمکراتیک» نامیده شدند «خواه قدرت را در دست داشته باشند و خواه به‌عنوان اپوزیسیون فعالیت داشته باشند». دامنه فعالیت‌های احزاب سیاسی تا جایی بود که اصول جمهوری سکولار و دمکراتیک، انسجام ملی و سرزمینی را نقض نکنند، در غیر این صورت برای همیشه منحل می‌شدند. همچنین احزاب سیاسی ملزم به پاسخ‌گویی در برابر دادگاه قانون اساسی در خصوص منابع درآمدی و هزینه‌های‌شان بودند. امور داخلی و فعالیت‌های احزاب سیاسی، روشی که آنها باید براساس آن در برابر دادگاه قانون اساسی پاسخ‌گو باشند و روشی که براساس آن، این دادگاه باید به مسائل مالی آنها رسیدگی کند، باید به وسیله قانون و مطابق با اصول دمکراتیک تنظیم می‌شد. انحلال احزاب سیاسی تنها از سوی دادگاه قانون اساسی امکان‌پذیر بود [۹].

قانون اساسی ۱۹۶۱، به گفته تحلیلگران، با الزام‌های خاص جامعه و دولت ترکیه سازگاری نداشت و جای خود را به قانون اساسی ۱۹۸۲ داد. قانون اساسی ۱۹۸۲ ترکیه نیز که دو سال پس از کودتای نظامیان نوشته شد، احزاب سیاسی را به رسمیت شناخت و بر جایگاه آنها در قدرت سیاسی صحنه گذاشت. در دوره قانون اساسی جدید ترکیه نیز، احزاب سیاسی به‌عنوان «عناصر اجتناب‌ناپذیر نظام سیاسی دمکراتیک» به رسمیت شناخته شدند. باین‌حال، در دوره جدید آزادی عمل احزاب سیاسی نسبت به دوره پیشین محدودتر شد. قانون اساسی جدید آنها را صراحتاً ملزم به رعایت مفاد این قانون در فعالیت‌های خود کرد در حالی که مطابق قانون اساسی ۱۹۶۱ فعالیت‌های خود را آزادانه انجام می‌دادند [۱۱].

ترکیه از جمله کشورهایی است که سیاستگذاری در مورد احزاب سیاسی را با پرداختن به همه موضوع‌های حزبی دنبال کرده است. قانون اساسی ۱۹۶۱ این کشور، رویکرد کاملاً دمکراتیکی نسبت به احزاب داشت تا جایی که عده‌ای آن را مناسب شرایط ترکیه ندانستند. قانون اساسی ۱۹۸۲ این کشور نیز، احزاب سیاسی را به رسمیت شناخت.

قانون احزاب سیاسی ترکیه قانون مفصل و پر حجمی است که تقریباً درباره همه مسائل مربوط به احزاب سیاسی اقدام به قانونگذاری کرده است. قوانین انتخاباتی ترکیه نیز مقررات نسبتاً زیادی راجع به احزاب سیاسی دارد. قانون انتخابات مجلس و قانون انتخابات شوراهای محلی به تفصیل به تنظیم نحوه شرکت احزاب سیاسی، معرفی نامزدهای حزبی، نحوه شمارش آراء، آستانه انتخاباتی و نحوه تخصیص کرسی به احزاب پرداخته‌اند. همچنین، در مجلس ملی کبیر ترکیه ۱ فراکسیون‌های حزبی (گروه‌های پارلمانی) به رسمیت شناخته شده‌اند و آیین‌نامه داخلی این مجلس به تنظیم امور و نقش و جایگاه آنها در مجلس اهتمام داشته است. بنابراین، در بررسی سازوکارهای ورود احزاب سیاسی به عرصه سیاست عملی در ترکیه قوانینی مانند قانون اساسی، قوانین انتخاباتی، قانون احزاب سیاسی و آیین‌نامه داخلی مجلس این کشور مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳-۱. جایگاه احزاب سیاسی در ترکیه

احزاب سیاسی در ترکیه پایه اساسی دمکراسی و انتخابات به شمار می‌روند. برای اولین بار، قانون اساسی سال ۱۹۶۱، احزاب سیاسی را به‌عنوان موجودیت‌هایی قانونی، متفاوت از انجمن‌ها تعریف کرد. تضمین‌های قانون اساسی سال ۱۹۶۱ برای تشکیل احزاب سیاسی، عضویت و کمک‌های دولتی سالیانه به احزاب سیاسی، محدودیت‌های فعالیت‌های احزاب سیاسی [۹] و در نهایت، نظارت بر فعالیت‌ها و حسابرسی احزاب سیاسی و انحلال آنها توسط دادگاه

1. Türkiye Büyük Millet Meclisi

ترجمه دقیق این عبارت «مجلس ملی کبیر ترکیه» است. در این گزارش به اختصار از عبارتهای «مجلس ترکیه» و «مجلس ملی ترکیه» به جای آن استفاده شده است.

2. The 1961 Turkish Constitution of Turkey

۳. قانون اساسی فعلی ترکیه که البته در مقاطع مختلف اصلاحاتی به‌خود دیده است.

قانون اساسی تصریح شده و قانون عادی آنها را به طور مفصل تفسیر و شاخص گذاری کرده است.

۲-۳. تأسیس و ثبت حزب

در ترکیه اشخاص حقیقی از حق تأسیس احزاب سیاسی برخوردارند [۱۳] و «احزاب سیاسی می توانند بدون اخذ مجوز قبلی تشکیل شوند» [۱۲]. آزادی فعالیت احزاب سیاسی مشروط به چارچوب قانون اساسی و قوانین عادی است.

البته ثبت احزاب سیاسی در ترکیه اختیاری نیست و احزاب زمانی شکل می گیرند و دارای شخصیت حقوقی شناخته می شوند که به ثبت رسیده باشند. حداقل اعضای یک حزب سیاسی در ترکیه ۳۰ نفر است که از شهروندان این کشور که مجاز به عضو شدن در یک حزب سیاسی باشند، تشکیل می شود.

احزاب سیاسی به محض ارائه «بیانیه» تأسیس به وزارت کشور، جایگاه شخصیت حقوقی پیدا می کنند [۱۳]. به عبارت دیگر، ثبت دریافت بیانیه وزارت کشور به منزله تشکیل حزب است. تا قبل از سال ۱۹۹۹ دادستانی کل اسناد ارائه شده را یک هفته یا یک ماه قبل از شروع فعالیت های حزب بررسی می کرد [۱۰]. اما پس از انجام اصلاح هایی که در این سال در قانون احزاب سیاسی به عمل آمد، صرف تسلیم بیانیه تأسیس به وزارت کشور، گواهی بر تشکیل یک حزب سیاسی قلمداد می شود. مرجع دریافت مدارک و ارائه رسید وزارت کشور است که صرفاً نقش دریافت کننده مدارک و تعیین صحت مدارک دریافت شده و ارسال آنها به دفتر دادستانی کل را دارد. مرجع ثبت احزاب سیاسی دفتر دادستان کل کشور است [۱۳].

۳-۳. عضویت در حزب

سن قانونی برای عضویت شهروندان در حزب طبق اصلاحات سال ۱۹۹۵ از ۲۱ سال به ۱۸ سال کاهش یافته است [۱۲]. شهروندان علاوه بر اینکه باید ۱۸ سال تمام داشته باشند باید از اهلیت لازم برای اعمال حقوق سیاسی و مدنی خود برخوردار باشند. دو دسته از شهروندان از عضویت در حزب محروم اند: الف) کسانی که از شرایط عضویت برخوردارند ولی به دلیل جایگاه دولتی و پستی که دارند، به موجب قانون از اعمال این حق محروم شده اند. این افراد باز دست دادن جایگاه شغلی خود یا خارج شدن از این مشاغل

متن اولیه قانون اساسی ۱۹۸۲ ترکیه، در واکنش به مشاجرات بین و میان نخبگان سیاسی قبل از مداخله نظامی، در مورد شکل گیری احزاب سیاسی، عضویت، ممنوعیت ها و تأمین مالی حزبی، عمدتاً مواد «محدود کننده» داشت تا مواد «تضمین کننده». پس از اصلاحات قانون اساسی در سال ۱۹۹۵ ضوابط اساسی مربوط به محدودیت هایی که به انحلال احزاب سیاسی منجر می شوند، تنظیم شد. همچنین، قانون احزاب در پی این اصلاحات در سال ۱۹۹۹ بازبینی شد. به ویژه اصلاحات ۲۰۰۱ بر اساس «اصول راهنمای محدودیت و انحلال احزاب سیاسی و تمهیدات مشابه» «کمسیون ونیز» شکل گرفت. بنابراین، این تغییرها به همراه اصلاحات سال ۱۹۹۵ وضعیت متعادل قابل ملاحظه ای را به جهت تضمین هایی برای احزاب سیاسی ایجاد کرد [۱۰].

قانون احزاب سیاسی ترکیه نیز در راستای تحقق اهداف قانون اساسی این کشور بر جایگاه احزاب سیاسی تأکید کرده است. احزاب سیاسی به عنوان موجودیت هایی قانونی تعریف شده اند و می توانند از طریق «تبلیغ آزادانه برنامه های شان در انتخابات محلی و سراسری» در «بالا بردن سطح تمدن»، «نظم دمکراتیک» و «شکل گیری اراده ملی» کمک کنند و «... فعالیت هایی را در سراسر کشور سازمان دهی و انجام دهند» [۱۲].

دستیابی احزاب به قدرت از طریق مشارکت در انتخابات محلی (شوراها و شهرداران) و ملی (پارلمانی) ساختارمند شده است. بیشتر قواعد انتخاباتی این کشور بر پایه نقش احزاب سیاسی در انتخابات شکل گرفته است. جمهوری ترکیه، هدف احزاب را «ارتقای کشور تا سطح تمدن های مدرن» دانسته و به این وسیله جایگاه بالایی را برای آنها، در برنامه ریزی و تصمیم گیری برای سرنوشت کشور، فراهم کرده است. احزاب سیاسی «عناصر اجتناب ناپذیر زندگی دمکراتیک» هستند و تحقق دمکراسی از طریق احزاب سیاسی و ایفای نقش مؤثر آنها ضرورتی انکارناپذیر است. مفروض سیاست های حزبی ترکیه این است که فقدان احزاب سیاسی مانعی بزرگ برای تحقق دمکراسی است و بنابراین وجود و فعالیت آزادانه آنها باید تضمین شود. بنابراین، اصل اساسی برای جمهوری ترکیه نه کنترل و ایجاد مانع برای فعالیت احزاب بلکه ایجاد ضمانت هایی برای فعالیت آزادانه و البته نظام مند احزاب سیاسی است [۱۳]. ضامن فعالیت نظام مند احزاب در ترکیه، محدودیت ها و چارچوب هایی است که در

در انتخابات شرکت کنند. سازمان‌های استانی یک حزب سیاسی شامل کنگره استانی، رئیس استانی، کمیته اداری استانی و کمیته انضباطی استانی است.

رئیس استانی و کمیته اداری استانی، در استان و از سوی کنگره استانی انتخاب می‌شود و سازمان مرکزی حزب نمی‌تواند آنها را منصوب کند. باین حال شیوه انتخاب آنها و مقررات حاکم بر پرونده‌ها و چگونگی تعلیق آنها توسط کمیته مرکزی تصمیم‌گیری و اداری و مقررات مربوط به چگونگی تأسیس کمیته اداری موقت، در اساسنامه حزب مشخص می‌شود. تصمیم به تعلیق، به وسیله رأی مخفی و براساس اکثریت دوسوم کل اعضای کمیته‌های مجاز گرفته می‌شود. حداکثر زمان ریاست رئیس استانی سه سال است. سازمان منطقه‌ای احزاب سیاسی شامل کنگره منطقه‌ای، یک رئیس منطقه‌ای، یک کمیته منطقه‌ای و در صورتی که قابل اجرا باشد، یک سازمان شهری است. همچنین مقررات حزبی می‌توانند تشکیل یک کمیته انضباطی منطقه‌ای را پیشنهاد دهند.

انتخابات داخلی احزاب نیز به‌طور جدی مورد توجه قانونگذار بوده است. تقریباً هیچ انتخابات درون حزبی برای عضویت در ارکان حزب یا تصدی پست و مقامی در حزب، بدون نظارت قوه قضائیه برگزار نمی‌شود. قوه قضائیه بر انتخابات اعضای ارکان احزاب سیاسی در همه سطوح اعم از ملی، استانی و منطقه‌ای و انتخاب اعضای کنگره‌های عالی، استانی و منطقه‌ای نظارت دارد. به‌علاوه، برگزاری انتخابات مذکور توسط خود احزاب سیاسی غیرممکن است. برگزاری انتخابات در سطوح مختلف بر عهده هیئت‌های انتخاباتی در همان سطوح است. این مقررات هر چند که نشان از دخالت گسترده دولت در فرایندها و سازمان داخلی احزاب سیاسی دارد، اما اجرای آنها شفافیت و عادلانه بودن فرایندهای داخلی احزاب را در پی دارد.

در ترکیه تعادل خوبی در روابط بین اعضا با حزب و برعکس برقرار است. از طرفی اعضای حزب از حق برابر برخوردارند و فرایندهای حزبی نمی‌توانند به‌گونه‌ای باشند که حق اعضا، برای ایفای نقش و پیشرفت در سطوح مختلف حزبی را نادیده بگیرند، از طرف دیگر حزب از چنان قدرت و توانی برخوردار است که بتواند بر اعضای خود اعمال حاکمیت حزبی کند. حزب باید بتواند با استناد به مقرراتی در قانون احزاب سیاسی یا در اساسنامه، انضباط حزبی را برقرار کند.

می‌توانند مانند سایر شهروندان به استیفا این حق خود بپردازند. (ب) شهروندانی که به دلیل ارتکاب جرائم خاصی، از سوی دادگاه صالح از عضویت در حزب محروم شده‌اند [۱۳].

۳-۴. سازمان، تشکیلات و دمکراسی درون حزبی

سیاست‌های حزبی ترکیه توجه بسیاری به قاعده‌مند کردن نحوه سازمان‌دهی داخلی و تشکل‌یابی احزاب داشته است. به دلیل وجود مشابهت‌هایی، محتمل است که طراحان این سیاست‌ها، از تجربه‌های کشورهای دیگر از جمله آلمان و ایالات متحده آمریکا بهره‌برداری کرده باشند. هدف از تنظیم امور داخلی احزاب، ایجاد بسترها و قواعد دمکراتیک برای رقابت عادلانه اعضای حزب و نهادمند کردن و تضمین تداوم حزب بوده است. در این مورد، قواعد اغلب بر پایه حق برابر اعضا و حق برابر احزاب اتخاذ شده‌اند. سازمان حزبی شامل واحدهای مرکزی و محلی، گروه‌های حزبی پارلمانی، شوراهای عمومی استانی و گروه‌های شورایی شهری است. انتخاب ارکان، تصویب برنامه و بودجه و انحلال حزب جز اختیارات کنگره عالی حزب است و مقام یا نهاد داخلی دیگری صلاحیت انجام آن را ندارد. هیئت‌های داوطلبانه مشورتی و تحقیقی، شاخه زنان، شاخه جوانان و هیئت‌های تابعه مشابه و تأسیس نمایندگی در کشورهای خارجی باید در اساسنامه حزب تعیین تکلیف شود [۱۳].

قوانین حزبی معیارهای عادلانه‌ای برای انتخابات اعضای ارکان اجرایی احزاب، حدنصاب‌ها و ثبت نام‌ها، حق تعطیل کردن سازمان‌های حزبی محلی و اخراج اعضای حزب [۱۳] بر احزاب سیاسی تحمیل می‌کنند.

حدود وظایف و اختیارات ارکان تصمیم‌گیرنده حزب را قوانین رسمی -نه خود احزاب به دلخواه- معین کرده‌اند. اعضای ارکان مرکزی تصمیم‌گیرنده، مدیریت‌کننده و اجرایی حزب طبق رویه‌های اتخاذ شده در اساسنامه حزب از سوی کنگره عالی حزب انتخاب می‌شوند. تعداد این اعضا نباید بیش از ۱۵ نفر باشند. این ارکان در دوره زمانی بین دو کنگره عالی، اختیار اتخاذ و اجرای تصمیم‌هایی را درباره موضوع‌هایی که مربوط به حزب هستند، دارند؛ مشروط بر اینکه تصمیم‌های آنها مطابق با اساسنامه و برنامه حزب و تصمیم‌های کنگره عالی باشند. احزاب سیاسی باید شعبه‌ها و تشکیلاتی در مناطق و استان‌ها داشته باشند تا بتوانند

که انتخابات عمومی مجلس برگزار می‌شود، سه برابر و در سال برگزاری انتخابات شوراهای محلی، دو برابر پرداخت می‌شود [۱۳]. در سال ۱۹۹۵، بند جدیدی به قانون اساسی ترکیه اضافه شد که دولت را مکلف می‌کرد تا «امکانات مالی منصفانه‌ای را برای احزاب سیاسی» فراهم آورد. براساس نظام فعلی، کمک‌های دولتی، دوپنج‌هزارم (چهارصدم درصد) مجموع درآمدهای مندرج در جدول «ب» بودجه کل کشور آن سال، به احزابی که حق شرکت در آخرین انتخابات نمایندگی را داشتند و حدنصاب ۱۰ درصدی کل کشور را کسب کردند، اختصاص می‌یابد [۱۳].

کمک‌های غیرمستقیم دولتی نیز بخشی از نیازهای مالی احزاب سیاسی در ترکیه را پوشش می‌دهند. احزاب سیاسی در سال ۱۹۴۹ حق داشتن زمان رایگان در رادیوی دولتی را به‌عنوان کمک‌های دولتی غیرمستقیم، داشتند. چنین حقی در سال ۱۹۵۴ به موجب قانون از احزاب سیاسی گرفته شد. در طول دوره قانون اساسی ۱۹۶۱، به همه احزاب رقیب حق پخش برنامه تلویزیونی و رادیویی در انتخابات عمومی، نه در انتخابات محلی، اختصاص داده شد. در دوره قانون اساسی جدید در سال ۱۹۸۴، هر ماه سی دقیقه زمان پخش برنامه در تلویزیون دولتی به دولت برای ترغیب فعالیت‌هایش، براساس اصول پخش، داده شد و کانال‌های خصوصی نیز می‌توانستند این برنامه را هم‌زمان یا بعداً پخش کنند. در میانه دهه ۱۹۸۰، چند ایستگاه غیرمجاز بدون هرگونه قانون و مقرراتی برنامه پخش می‌کردند. در این حین، قانون آگهی سیاسی پولی در رادیو و تلویزیون اتخاذ و در سال ۱۹۸۶ اصلاح شد. برای رفع محدودیت پخش عمومی و برای پایان دادن به فضای آشفته پخش در ترکیه، قانون «تأسیس شرکت‌های رادیو و تلویزیون و پخش آنها» در سال ۱۹۹۴ تدوین شد. پخش در طول دوره انتخابات توسط کمیسیون تنظیم و توسط شورای عالی رادیو و تلویزیون بازبینی شد. به همه احزابی که در انتخابات عمومی شرکت کرده بودند زمان پخش رادیو و تلویزیونی در انتخابات عمومی، نه در انتخابات محلی، اختصاص داده شد. در اصلاح اخیر قانون اصول اساسی انتخابات و دفاتر ثبت نام رأی‌دهندگان که در سال ۲۰۱۰ انجام شد به احزاب سیاسی و کاندیداهای مستقل فرصت برابری در خصوص مدت، تعداد و هزینه استفاده از تبلیوردهای تبلیغاتی عمومی داده شد [۱۰].

هر چند که دخالت زیاد و گسترده قانون در سرنوشت و امور داخلی احزاب سیاسی در ترکیه قابل مشاهده است ولی این مقررات کمتر با رویکرد کنترل و محدود کردن فعالیت احزاب اتخاذ شده‌اند، بلکه آنها را باید عاملی برای تضمین سلامت داخلی و قدرت تشکیلاتی احزاب سیاسی قلمداد کرد.

۳-۵. کمک‌های مالی و غیرمالی دولتی به احزاب

مسائل مختلف مالی احزاب مانند درآمدها و منابع، هزینه‌های حزبی، رویه‌های مالی در داخل حزب، حسابرسی‌های مالی و تحریم‌های مالی به‌طور ویژه‌ای مورد توجه سیاست‌های حزبی ترکیه است. درآمدهای احزاب سیاسی نباید در تضاد با اهداف آنها باشد و این درآمدها، به استثنای درآمدهای حاصل از فروش دارایی‌های حزب، مشمول مالیات، عوارض یا تعهدی نمی‌شوند [۱۳].

از جمله مسائل مهم در بحث منابع درآمدی احزاب سیاسی در ترکیه کمک‌های مالی و غیرمالی دولتی به احزاب است. کمک‌های دولتی به احزاب سیاسی اولین بار در سال ۱۹۶۵ مطرح شد. احزابی که در آخرین انتخابات عمومی شرکت کرده و حداقل ۵ درصد آرای معتبر مأخوذه را کسب می‌کردند یا تعداد کرسی‌هایی را که برای تشکیل یک گروه پارلمانی لازم است، به دست می‌آوردند، حق دریافت کمک‌های دولتی به نسبت آرای که حزب در آخرین انتخابات عمومی به دست آورده است را داشتند [۱۰].

متن اولیه قانون اساسی سال ۱۹۸۲ حکم خاصی در مورد کمک‌های دولتی به احزاب سیاسی نداشت. مجلس ترکیه در سال ۱۹۸۴ ماده‌ای به قانون احزاب الحاق کرد که براساس آن هر حزب سیاسی می‌توانست با دستیابی به آستانه انتخاباتی کمک‌های دولتی سالیانه دریافت کنند. در سال ۱۹۸۸ مقرر شد به احزاب سیاسی که در انتخابات مجلس بیش از سه درصد کل آرای معتبر را به دست می‌آوردند، با اینکه به مجلس راه پیدا نمی‌کردند، نیز کمک دولتی تعلق بگیرد و همچنین مقرر شد کمکی که به این ترتیب به احزاب پرداخت می‌شود نباید کمتر از یک میلیون لیره ترکیه باشد. براساس اصلاحات مذکور هر ساله بودجه کافی برای پرداخت به احزاب سیاسی واجد شرایط، در بودجه وزارت دارایی منظور می‌شود. میزان کمک‌های پیش‌بینی شده، در سالی

۷-۳. انحلال احزاب سیاسی

انحلال احزاب سیاسی در ترکیه به دو شکل امکان پذیر است: ۱. انحلال به موجب تشکیل پرونده انحلال از سوی دادستان کل کشور در دادگاه قانون اساسی ۲. انحلال داوطلبانه.

انحلال در دادگاه قانون اساسی به موجب نقض‌هایی است که یک حزب سیاسی ممکن است نسبت به مفاد قانون اساسی و قانون احزاب مرتکب شده باشد. در این صورت، فرایند انحلال با تشکیل پرونده انحلال از سوی دادستان کل کشور در دادگاه قانون اساسی شروع می‌شود. دادگاه قانون اساسی ترکیه برای صدور رأی انحلال حزبی که پرونده انحلال آن، در این دادگاه تشکیل شده است نیاز به یک پنجم آرای اعضای دادگاه دارد و حکم صادره از دادگاه قانون اساسی نهایی است. احزاب سیاسی می‌توانند نسبت به تصمیم دادستان کل برای انحلال حزب، اعتراض کنند و در این صورت، هیئتی مرکب از رؤسای شعبات کیفری دیوان عالی کشور تشکیل می‌شود تا به اعتراض رسیدگی کند [۱۳].

دادگاه قانون اساسی، با توجه به شدت اقدام‌هایی که موضوع پرونده هستند، می‌تواند به جای انحلال دائم حزب، حکم به محرومیت حزب از تمام یا قسمتی از کمک‌های دولتی سال گذشته و در صورتی که کل مبلغ این کمک‌ها پرداخت شده باشد، حکم به عودت دادن مبلغ به خزانه دهد. همه دارایی‌های حزبی که به موجب رأی دادگاه قانون اساسی منحل می‌شود به خزانه دولت انتقال می‌یابد [۱۳].

شکل دیگر انحلال احزاب سیاسی در ترکیه مانند اغلب کشورها، پایان داوطلبانه حزب است. انحلال داوطلبانه و مرجعی که صالح به اخذ تصمیم در مورد آن است، در اساسنامه احزاب پیش‌بینی می‌شود. در ترکیه به موجب قانون مرجع دیگری غیر از کنگره عالی حزب، صلاحیت اتخاذ تصمیم برای پایان داوطلبانه حزب را ندارد. چنین تصمیمی باید با رأی مخفی و اکثریت مطلق اتخاذ شود. تصمیم کنگره عالی برای پایان داوطلبانه بلافاصله توسط رئیس حزب به دفتر رئیس مجلس ملی ترکیه، رئیس دادگاه قانون اساسی، دفتر دادستان کل و وزارت کشور اطلاع داده می‌شود و شخصیت حقوقی حزب سیاسی از تاریخ تصویب تصمیم پایان داوطلبانه در کنگره عالی متوقف می‌شود [۱۳].

دارایی‌های حزبی که براساس تصمیم کنگره عالی به صورت

سیاست‌های حزبی ترکیه در خصوص مسائل مالی احزاب، در ضمن ایجاد شفافیت مالی، به تقویت احزاب سیاسی به نسبت بزرگ و فعال کمک کرده است. البته این سیاست‌ها ناسازگار با اصل برابری احزاب سیاسی است، هر چند که برای تقویت و تشویق احزاب به نسبت بزرگ کارآمد است.

۶-۳. چارچوب فعالیت‌های احزاب سیاسی

قانون اساسی ۱۹۶۱ ترکیه با الهام از قانون بنیادین آلمان فعالیت‌های احزاب سیاسی را، با قرارداد آن بر پایه اصل دولت دمکراتیک طرفدار آزادی و حقوق بشر، محدود می‌کرد. در حالی که در اصلاحات صورت گرفته در قانون اساسی ۱۹۸۲، محدودیت‌های بیشتری اعمال شده است. برخی از محققان احزاب سیاسی ترکیه محدودیت‌های مذکور را در مقایسه با نظام‌های حزبی کشورهای اروپایی، به عنوان محدودیت‌های منحصر به فرد و ستیزه‌جویی با دمکراسی و احزاب سیاسی ارزیابی کرده‌اند [۱۰].

استقلال کشور، یکپارچگی تفکیک ناپذیر ملت و سرزمین، حقوق بشر، اصول برابری و حاکمیت قانون، حاکمیت ملت، اصول جمهوری سکولار دمکراتیک اصولی هستند که احزاب سیاسی نه در اساسنامه و نه در برنامه‌ها و فعالیت‌های خود نباید با آنها ضدیت نشان دهند. همچنین هدف هیچ حزبی نباید حمایت یا تأسیس دیکتاتوری گروهی یا طبقه‌ای یا هر نوع دیکتاتوری دیگر باشد [۱۲]. احزاب سیاسی مجاز نیستند بر پایه منطقه، نژاد، فرد، خانواده، گروه، مذهب، فرقه یا آیین خاصی تأسیس شوند یا از چنین نام‌هایی استفاده کنند. احزاب سیاسی نمی‌توانند با استفاده از اسامی سوسیال ناسیونال، دین سالاری، فاشیستی، آنارشستی، کمونیستی، نام‌های مذهب، زبان، نژاد، قوم و منطقه یا عناوینی که معانی مشابهی دارند و یا اسامی احزاب دیگر تأسیس شوند [۱۳].

احزاب سیاسی باید «داخل یک نظام سیاسی سوسیال دمکراتیک» فعالیت کنند و فعالیت‌های آنها باید در راستای «ایجاد یک اراده ملی» باشد و در نهایت فعالیت‌هایی که انجام می‌دهند باید مطابق با «برنامه‌ها و اساسنامه‌هایی که دارند» باشد. همچنین دو اصل اساسی «اصول و انقلاب‌های آتاتورک» و «اصول دمکراسی مصرح در قانون اساسی» باید در فعالیت‌های آنها رعایت شود [۱۳].

پایان یافته قصد ادغام در آن را دارد منتقل شود. در غیر این صورت به خزانه منتقل می‌شود [۱۳].

داوطلبانه به پایان رسیده است ممکن است با رأی اکثریت مطلق کنگره عالی به یک حزب دیگر منتقل شود، یا به حزبی که حزب

۴. مشارکت احزاب سیاسی در قوه مقننه

به عبارت دیگر، میزان تناسبی بودن آنهاست. بر این اساس دو نوع نظام انتخاباتی عمده، نظام انتخاباتی اکثریتی و نظام انتخاباتی تناسبی در جهان وجود دارد. همین نظام‌های انتخاباتی دو نوع تأثیر بر نظام‌های حزبی دارند: مکانیکی و روانی. تأثیر مکانیکی آنها زمانی است که بر شکل‌گیری انواع مختلف نظام‌های حزبی تأثیر می‌گذارد. نظام‌های اکثریتی محدود کننده‌اند و موجب شکل‌گیری نظام حزبی با دو یا تعداد اندکی حزب بزرگ می‌شوند، در حالی که در نظام‌های تناسبی تعداد فراوانی حزب شکل می‌گیرند. تأثیر روانی نظام انتخاباتی زمانی است که رأی‌دهندگان در نظام‌های اکثریتی از رأی دادن به احزاب کوچک‌تر به این دلیل که شانس برای برنده شدن ندارند، منصرف شده و به کاندیدای یک حزب بزرگ رأی می‌دهند. نتیجه کلی این روند به نفع احزاب بزرگ‌تر خواهد بود. برعکس، در نظام‌های انتخاباتی تناسبی فشار روانی برای رأی‌دهی استراتژیک کاهش می‌یابد [۱۶].

۱-۴. نظام انتخاباتی ترکیه

نظام انتخاباتی ترکیه برای انتخاب نمایندگان مجلس ملی متناسب با جایگاه احزاب سیاسی در قانون اساسی و قانون احزاب این کشور طراحی شده است. البته در طول چند دهه گذشته تغییرها و اصلاحات متعددی در این نظام صورت گرفته است. در دهه ۱۹۵۰ ترکیه یک نظام انتخاباتی اکثریتی با حوزه‌های انتخابیه چند عضوی را تجربه کرد. براساس این نظام تخصیص کرسی‌های نمایندگی به احزاب سیاسی به صورت عادلانه پیش نمی‌رفت. هر چند که در انتخابات‌های متعدد، تفاوت چندانی بین آرای احزاب حاکم و احزاب اپوزیسیون وجود نداشت، احزاب حاکم از اکثریت پارلمانی قابل توجهی برخوردار بودند به گونه‌ای که این وضعیت هر گونه نظارت پارلمانی اپوزیسیون بر دولت را دشوار می‌کرد. همین مسئله را یکی از دلایلی برشمرده‌اند که به دخالت نظامی در ترکیه در سال ۱۹۶۰ منجر شد.

اولین و مهم‌ترین هدف احزاب سیاسی مشارکت در انتخابات و به دست گرفتن قدرت سیاسی از این طریق است. بنابراین زمانی که بسترهای مشارکت حزب از سوی نظام سیاسی و نظام انتخاباتی فراهم نباشد، احزاب سیاسی کارایی نخواهند داشت و جایگاه واقعی خود را پیدا نخواهند کرد. در این میان نظام انتخاباتی کشورها از این جهت که چه سازوکاری را برای ورود احزاب سیاسی به عرصه سیاست عملی از طریق انتخابات طراحی می‌کنند، حیاتی‌ترین بخش سیاست حزبی کشورها را تشکیل می‌دهند.

یک نظام انتخاباتی مجموعه‌ای از مقرراتی است که تعیین می‌کند چگونه آرا در انتخابات برای یک شورای نمایندگی اخذ شود و چگونه این رأی‌ها، تبدیل به کرسی‌هایی در آن شورا شوند. نوع نظام انتخاباتی می‌تواند شکل نظام حزبی و نوع رقابت احزاب سیاسی را تحت تأثیر قرار دهد [۱۴]. نظام انتخاباتی نهادی است که آسان‌تر از سایر نهادهای رسمی قابلیت دستکاری و تغییر دارد. با تغییر نوع نظام انتخاباتی به آسانی می‌توان تعیین کرد که چه کسی انتخاب شود و چه حزبی قدرت را به دست آورد. در یک نظام انتخاباتی، یک حزب می‌تواند با کسب ۴۰ درصد آرا کنترل مطلق مجلس را به دست آورد در حالی که در نظام انتخاباتی دیگری ممکن است یک حزب با همین حد نصاب ۴۰ درصدی، از قدرت بیرون بماند. به علاوه نظام‌های انتخاباتی می‌توانند اتحاد و ائتلاف میان احزاب را تشویق کنند و یا انگیزه چنین اتحاد و ائتلاف‌هایی را از بین ببرند که به نوبه خود می‌تواند جو سیاسی عمومی جامعه را تحت تأثیر قرار دهد. برای مثال اگر نظام انتخاباتی به گونه‌ای طراحی شده باشد که نتایج آن از سوی برخی از بازیگران عادلانه تلقی نشود، گروه‌های متضرر ممکن است به فعالیت خارج از مرزهای دموکراتیک تشویق شوند و از تاکتیک‌های مواجهه‌آمیز و حتی خشن استفاده کنند [۱۵].

رایج‌ترین شیوه برای دسته‌بندی و بررسی نظام‌های انتخاباتی، دسته‌بندی این نظام‌ها براساس میزان دقت آنها در تبدیل آرای کسب شده در انتخابات ملی به کرسی‌های مجلس قانونگذاری و

انتخاب می‌کنند. اعضای انتخاب شده یک رئیس و یک نایب رئیس از بین خود با رأی مخفی و با اکثریت مطلق انتخاب می‌کنند. از بین اعضای که به این ترتیب انتخاب می‌شوند از هر گروه (منتخبان دیوان عالی کشور و منتخبان کابینه) دو نفر به قید قرعه به عنوان اعضای علی‌البدل انتخاب می‌شوند. رئیس و نایب رئیس در این فرایند مشارکت ندارند. کمیسیون عالی انتخابات مسئولیت تضمین مدیریت منظم و عادلانه انتخابات را دارد. این کمیسیون اختیار اتخاذ تصمیم نهایی را جمع به شکایت‌های مربوط به صلاحیت کاندیداها و اعتبار انتخابات را دارد [۱۲].

۲-۱-۴. حوزه‌های انتخابیه

نمایندگان از ۸۷ حوزه انتخابیه چند عضوی به نمایندگی از ۸۱ استان برگزیده می‌شوند. به عنوان یک قاعده کلی، هر استانی یک حوزه انتخابیه است. با این حال، برخی از استان‌ها به دلیل جمعیت زیادشان، بیش از یک حوزه انتخابیه محسوب می‌شوند [۱۸]. فرمول اختصاص نمایندگان به حوزه‌های انتخابیه به این صورت است که: اول به هر استان، قطع نظر از جمعیت آن، حداقل یک نماینده اختصاص داده می‌شود. سپس بقیه کرسی‌ها با استفاده از فرمولی که بر اساس جمعیت است به استان‌ها اختصاص داده می‌شود. (سهمیه انتخاباتی مساوی است با جمعیت ترکیه تقسیم بر تعداد کرسی‌های باقیمانده. تعداد کرسی‌های اضافی برای هر استان مساوی است با جمعیت استان تقسیم بر سهمیه انتخاباتی). استان‌های دارای ۱۸ نماینده یا کمتر، یک حوزه انتخابیه تشکیل می‌دهند. استان‌هایی که ۱۹ تا ۳۵ نماینده انتخاب می‌کنند به دو حوزه انتخابیه تقسیم می‌شوند و استان‌هایی که ۳۶ یا بیشتر نماینده انتخاب می‌کنند به سه حوزه انتخابیه تقسیم می‌شوند [۱۹].

۳-۱-۴. حق رأی دادن

هر شهروند ترکیه که بالای ۱۸ سال سن داشته باشد حق رأی دادن در انتخابات و شرکت در فرآیندها را دارد. نحوه اعمال این حقوق در قوانین عادی تنظیم می‌شود. افراد زیر ۱۸ سال و خارجی‌ها (کسانی که شهروند ترکیه نیستند) حق رأی دادن ندارند [۱۲]. به علاوه، یک فرد تنها زمانی می‌تواند رأی بدهد که در ثبت نام انتخاباتی ثبت نام کرده باشد. حق رأی دادن از برخی از

ترکیه برای اجتناب از نتایج ناعادلانه نظام اکثریتی و تضمین نمایندگی عادلانه احزاب مختلف یا گروه‌های اجتماعی در پارلمان، از سال ۱۹۶۱ نظام نمایندگی تناسبی را به اجرا گذاشت. عده‌ای معتقدند که تحت این نظام، نه تنها احزاب بزرگ بلکه همین‌طور احزاب کوچک و متوسط و اقلیت‌ها امکان نمایندگی در پارلمان را پیدا کردند. ترکیه همه ایرادهای نمایندگی تناسبی را در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ تجربه کرد. این نظام موجب می‌شد که هیچ حزبی اکثریت پارلمانی را کسب نکند. در نتیجه چنین نظامی دولت‌های ائتلافی متشکل از چندین حزب زمام امور ترکیه را به دست می‌گرفتند. سرانجام، شکل‌گیری دولت‌های بی‌ثبات و فقدان همکاری در برابر مسائل مهم به تضعیف نظم عمومی، اتحاد ملت و یکپارچگی کشور منجر شد و در نهایت کودتای نظامی ۱۹۸۰ رقم خورد [۱۷].

در حال حاضر نظام انتخاباتی ترکیه یک نظام تناسبی یک مرحله‌ای با حد آستانه^۱ سراسری ۷ درصدی، برای نامزدهای حزبی، است. مشهور است که نظام‌های تناسبی بر عکس نظام‌های اکثریتی - که به شکل‌گیری و رشد دو حزب بزرگ منجر می‌شوند - به رشد احزاب متعدد کمک می‌کنند. نظام حزبی برآمده از نظام انتخاباتی ترکیه را نظام دو و نیم حزبی نامیده‌اند. با این حال معمولاً در ترکیه به رغم حدنصاب سراسری ۷ درصدی که با هدف کاهش تعداد احزاب و شکل‌گیری احزاب بزرگ اتخاذ شده است، بیش از سه یا چهار حزب به پارلمان راه پیدا می‌کنند. مجلس ملی ترکیه مرکب از ۶۰۰ نماینده است که مستقیماً و با رأی برابر و مخفیانه برگزیده می‌شوند. انتخابات پارلمانی هر ۵ سال یکبار برگزار می‌شود [۱۸].

۱-۱-۴. مدیریت انتخابات و اعلام نتایج

شورای عالی انتخابات،^۲ به عنوان یک شورای دائمی و شوراهای انتخاباتی شهری و استانی، که در طول دوره انتخابات انجام وظیفه می‌کنند حق مدیریت انتخابات را در ترکیه و انتخابات مقدماتی برای نامزدی احزاب را دارند. تصمیم‌های شورای عالی، نهایی است و قابل استیناف نیست [۱۰]. همان‌طور که قانون اساسی پیش‌بینی کرده است، کمیسیون مذکور مرکب از هفت عضو دائمی و چهار عضو علی‌البدل است که شش نفر آنها را دیوان عالی کشور و پنج نفر را کابینه از بین اعضای خود با رأی مخفی و با اکثریت مطلق اعضا

1. Threshold

2. Supreme Election Council (Yüksek Seçim Kurulu; YSK)

انتخاباتی ترکیه نظامی حزب محور محسوب می‌شود. با اینکه احزاب سیاسی می‌توانند با ارائه لیست‌های نامزدهای خود در انتخابات شرکت کنند، اما این امکان همواره و برای همه آنها مقدور و ممکن نیست. احزاب سیاسی برای اینکه بتوانند در انتخابات شرکت نمایند باید یکی از سه شرط زیر را داشته باشند: الف) حداقل در نصف استان‌ها سازمان و تشکیلات داشته باشند، ب) کنگره حزبی خود را حداقل ۶ ماه قبل از روز انتخابات برگزار کرده باشند، ج) یک گروه حزبی در پارلمان داشته باشند. به‌علاوه احزابی که نتوانند کاندیدای کافی برای حداقل نصف استان‌ها معرفی کنند حق شرکت در انتخابات پارلمانی را از دست می‌دهند. یک حزب سیاسی برای شرکت در انتخابات، باید حداقل شش ماه قبل از روز انتخابات، سازمان خود را در حداقل نصف استان‌ها، تأسیس کند و باید کنگره عالی خود را برگزار کند یا یک گروه در مجلس ملی ترکیه داشته باشد. مشخصه سازمان داشتن در یک استان این است که حزب در حداقل یک سوم مناطق استان از جمله در منطقه مرکزی دارای شعبه باشد [۱۳].

در صورتی که یک حزب به تعداد کامل و کافی نامزد حداقل در نصف تعداد استان‌ها معرفی نکند، کمیسیون عالی انتخابات از حزب مربوطه می‌خواهد که کمبودها را در عرض دو روز تکمیل کند و در صورتی که حزب، لیست خود را تکمیل نکند حق شرکت در انتخابات را نخواهد داشت. احزاب سیاسی مجاز به ارائه لیست مشترک نیستند. حزب می‌تواند یک فرد غیر عضو را برای نامزدی معرفی کند به شرط اینکه موافقت کتبی فرد مذکور را داشته باشد. یک فرد نمی‌تواند از سوی بیش از یک حزب یا در بیش از یک منطقه نامزد شود [۱۹].

احزاب سیاسی می‌توانند کاندیداهای خود را براساس فرایندهای تعریف شده در اساسنامه‌های خود برگزینند. اما این فرایندها باید بر پایه اصول رأی‌گیری مخفی، برابر و آزاد باشد. آنها می‌توانند نامزدها را از طریق چندین اصل و فرایندی که در اساسنامه خود مقرر کرده‌اند تعیین کنند [۱۳]. البته، غالباً کمیته اجرایی مرکزی احزاب در مورد رتبه‌بندی نامزدها تصمیم می‌گیرند. این یک رویکرد کم‌هزینه است و تمرکززدایی زیاد، انضباط حزبی و کنترل رهبری بر اعضای حزب را تشدید می‌کند، که از فرایند نام‌نویسی

شهروندان ترکیه سلب شده است. اصل (۶۷) قانون اساسی سر‌بازان نظامی، دانشجویان مدارس نظامی و کسانی که به ارتکاب جرم غیرقابل گذشت در زندان هستند را از حق رأی دادن محروم کرده است. به‌علاوه افراد تحت سرپرستی و کسانی که از خدمات دولتی محروم‌اند حق رأی دادن ندارند [۲۰].

۴-۱-۴. حق انتخاب شدن

هر شهروند ترکیه‌ای که بیش از ۳۰ سال سن داشته باشد و طبق قوانین مربوطه سلب صلاحیت نشده باشد می‌تواند در انتخابات پارلمان شرکت کند و نیازی نیست که عضو یک حزب باشد [۱۹]. کسانی که از شرکت در انتخابات به‌عنوان نامزد منع شده‌اند عبارت‌اند از:

کسانی که تحصیلات ابتدایی نداشته باشند؛ کسانی که محروم از اهلیت قانونی^۱ و تحت سرپرستی هستند؛ کسانی که خدمت نظام وظیفه عمومی را تمام نکرده‌اند؛ کسانی که از خدمات عمومی ممنوع شده باشند (از خدمت در دولت ممنوع شده‌اند)؛ کسانی که محکوم به زندان به مدت یک سال یا بیشتر شده‌اند به‌جز برای جرائم قابل گذشت؛ کسانی که به زندان سنگین محکوم شده‌اند هر چند که قابل گذشت باشد [۱۹].

برخی از مقامات رسمی نیز از نامزد شدن برای انتخابات پارلمانی منع شده‌اند. قضات و دادستان‌ها، اعضای دادگاه‌های عالی، اساتید دانشگاه‌ها، اعضای شورای آموزش عالی، کارمندان دولت^۲ و مستخدمان دولتی به‌جز کسانی که به تبع کاری که انجام می‌دهند کارگر محسوب می‌شوند و اعضای نیروهای مسلح باید برای نامزد شدن در انتخابات پارلمانی، از مقام خود استعفا دهند [۱۲]. مقامات رسمی که می‌خواهند در انتخابات شرکت کنند باید یک ماه قبل از شروع انتخابات پارلمانی یا در عرض هفت روز از زمان اعلام تصمیم برگزاری انتخابات مجدد استعفا دهند [۱۹].

۴-۱-۵. احزاب سیاسی در نظام انتخاباتی ترکیه

قوانین انتخاباتی ترکیه یک نظام انتخاباتی مختلط ترسیم می‌کنند. احزاب سیاسی در کنار نامزدهای منفرد مجاز به ارائه لیست حزبی در حوزه‌های انتخابیه چند عضو هستند. هر چند که کاندیداهای مستقل می‌توانند در انتخابات شرکت کنند، اما اغلب نامزدها از سوی احزاب سیاسی ثبت‌نام می‌شوند [۱۸] و به همین دلیل نظام

1. Legal Capacity
2. Civil Servants

شروع می‌شود [۱۰].

احزاب سیاسی ممکن است به پرداخت حق نام‌نویسی ملزم شوند. نامزدهای مستقل برای انتخابات نمایندگی یک حق ثبت نام به‌عنوان سپرده می‌گذارند که برابر مبلغ دستمزد خالص ماهیانه بالاترین درجه کارمندی کشوری است و زمانی که وارد انتخابات شوند این سپرده به اداره درآمدهای شورای انتخابات استانی فرستاده می‌شود [۱۹]. در صورتی که یک نامزد مستقل نتواند آرای کافی برای کسب یک کرسی به دست آورد این سپرده به‌عنوان درآمد به خزانه واریز می‌شود. کاندیداها می‌توانند علیه تصمیم‌های نهادهای انتخاباتی استانی به نهاد عالی انتخابات شکایت کنند و این نهاد حکم نهایی را صادر خواهد کرد. انتخابات پارلمانی رسماً زمانی پایان می‌یابد که نتایج انتخابات از سوی شورای عالی انتخابات در روزنامه رسمی اعلام شود [۱۸].

۶-۱-۴. آستانه انتخاباتی

طبق قانون انتخابات مجلس ترکیه، احزاب سیاسی نمی‌توانند هیچ کرسی به دست آورند مگر اینکه در سطح ملی بیش از ۷ درصد آرای معتبر را به دست آورده باشند. به عبارت دیگر کرسی‌های مجلس به احزابی اختصاص داده می‌شود که بیش از ۷ درصد آرای معتبر را در همه حوزه‌ها به دست آورده باشند. یک نامزد انتخابات هم که نامش در لیست یک حزب سیاسی قرار داده می‌شود تنها زمانی می‌تواند انتخاب شود که لیست مربوطه آرای کافی آورده باشد [۱۹].

حدنصاب کشوری برای جلوگیری از ورود هر حزب کوچک به پارلمان طراحی شده است. برای کاندیدای مستقل حدنصاب کشوری غیرقابل تصور است. در مورد احزاب، کافی نیست که در یک یا دو حوزه انتخابیه قوی شوند. نیرومندی احزاب به این معناست که آنها باید به میزان معینی از نیرومندی در سطح کشور دست پیدا کنند، که با حدنصاب کشوری سنجیده می‌شود. تنها احزابی که بتوانند به چنین حدنصابی دست پیدا کنند صلاحیت ورود به پارلمان را دارند. این حدنصاب در مقایسه با سایر کشورها بالاست. به‌عنوان مثال حدنصاب کشوری در سوئد ۴ درصد و در آلمان ۵ درصد است. حدنصاب انتخاباتی برای اولین بار در قانون انتخابات ۱۹۸۳ ترکیه ارائه شد. مطابق آن قانون مقرر شد تنها آرای احزابی تبدیل به کرسی‌های نمایندگی مجلس شود که حداقل ۱۰ درصد آرای سراسر کشور را کسب کرده باشند. بالا بودن میزان حدنصاب انتخاباتی ترکیه واکنشی به بحران‌های طولانی مدت و حکومت‌های ائتلافی بی‌ثبات در طول دوره قانون اساسی ۱۹۶۱ بود. حدنصاب ۱۰ درصدی تا سال ۲۰۲۲ همچنان لازم الاجرا بود تا این که در این سال اصلاح و به ۷ درصد کاهش یافت.

رأی‌دهندگان برای رأی دادن به یک حزب، بر روی لیست نامزدهای حزب مورد ترجیح خود مهر «بله»^۱ که رئیس شعبه رأی‌گیری در اختیارشان قرار می‌دهد، می‌زنند و آن را در داخل پاکت گذاشته و به صندوق می‌اندازند [۱۹].

۵. گروه‌های حزبی در مجلس ملی ترکیه

در دو مورد به احزاب حاکم یا بزرگترین حزب‌ها امتیازی بیشتر نسبت به سایر احزاب در تقسیم کرسی‌ها داده می‌شود، که به‌عنوان تخطی از اصول تناسب تفسیر می‌شود. اول؛ به گروهی که اکثریت مطلق نمایندگان را در مجلس به دست می‌آورد علاوه بر چهار معاون رئیس مجلس، دو معاون بیشتر نیز داده می‌شود. دوم؛ از ۴۰ کرسی کمیته برنامه و بودجه ۲۵ کرسی به گروه یا گروه‌هایی اختصاص دارد که دولت را تشکیل می‌دهند [۲۱].

گروه‌های حزبی، علاوه بر اینکه در ارکان مهم مجلس نماینده دارند، می‌توانند پیشنهادهایی برای اصلاح بودجه ارائه دهند. امتیازهای دیگری نیز در مجلس ملی ترکیه به گروه‌های حزبی داده می‌شود. به‌عنوان یک اصل کلی، گروه‌های حزبی از حق صحبت کردن به مدت ۲۰ دقیقه در مباحثات صحن علنی برخوردارند و نسبت به نمایندگان مستقل در صحبت کردن اولویت دارند. گروه‌های حزبی می‌توانند درخواست جلسات سری در صحن علنی کنند [۲۱]. به‌علاوه، گروه‌های حزبی می‌توانند پیشنهاد دهند که بودجه از مسیر یک رویه قانونگذاری ویژه مورد بحث قرار گرفته و رأی‌گیری شود. گروه‌های حزبی می‌توانند بحث انتقاد و تحقیق پارلمانی را در برنامه قرار دهند. آنها همچنین حق پیشنهاد تغییرهایی در مدت دولت اضطراری یا حکومت نظامی را دارند [۱۸]. گروه‌های پارلمانی احزاب حاکم و حزب اپوزیسیون می‌توانند لغو دادگاه قانون اساسی را درخواست کنند. البته قانون اساسی و آیین‌نامه داخلی مجلس محدودیت‌هایی را نیز بر فعالیت‌های گروه‌های حزبی اعمال می‌کنند. گروه‌های حزبی نمی‌توانند نامزدی را برای انتخاب رئیس مجلس معرفی کنند. آنها مجاز به مذاکره و تصمیم‌گیری در مورد تحقیقات پارلمانی و موارد مربوط به مصونیت پارلمانی نیستند. تحقیق و تفحص از رئیس‌جمهور ترکیه در مجلس ملی ترکیه امکان‌پذیر است و گروه‌های حزبی متناسب با قدرت خود در مجلس در کمیته پانزده نفره‌ای که به این منظور تشکیل می‌شود حضور دارند. پیشنهاد تحقیق درباره رئیس‌جمهور به دلیل اتهام ارتکاب جرم با اکثریت مطلق اعضای مجلس مطرح می‌شود. چنین پیشنهادی حداکثر ظرف یک ماه در مجلس بررسی می‌شود و با رأی مخفی سه‌پنجم کل اعضا تصمیم به آغاز تحقیق گرفته می‌شود [۱۲].

کار احزاب سیاسی با شرکت در انتخابات به پایان نمی‌رسد. آنها بازیگران اصلی کار پارلمانی هستند و در فرایندهای داخلی و اتخاذ تصمیم‌ها و مصوبات پارلمان نقش عمده ایفا می‌کنند. احزاب سیاسی پس از معرفی نامزدهای انتخاباتی و کسب کرسی اقدام به تشکیل گروه‌هایی در داخل مجلس می‌کنند. تشکیل گروه در مجلس برای احزاب به منزله حضور حزبی و منسجم در مجلس و فرایند قانونگذاری است. از این رو، سنگینی و قدرت یک حزب را می‌توان با بزرگی و جایگاه گروه سیاسی آن حزب در مجلس سنجید. بنابراین می‌توان گفت امکان تشکیل گروه در مجلس و شناسایی رسمی یا عدم شناسایی رسمی گروه‌های حزبی در مجلس می‌تواند به تقویت قدرت و کارایی یک حزب کمک کند.

قوانین حزبی ترکیه از چنین نقشی برای احزاب سیاسی حمایت می‌کنند. مطابق بیان صریح قانون اساسی این کشور آیین‌نامه داخلی^۱ مجلس باید به‌گونه‌ای تدوین شود که مشارکت همه گروه‌های سیاسی حزبی را در فرایندهای پارلمان به تناسب تعداد اعضای آنها تضمین کند [۱۲]. البته تشکیل گروه‌های حزبی در مجلس ترکیه منوط به شرایطی است. نمایندگانی که قصد تشکیل یک گروه حزبی دارند حداقل باید ۲۰ نفر باشند. نمایندگانی که عضو حزب نیستند حتی اگر تعداد آنها بیش از ۲۰ نفر باشد نمی‌توانند یک گروه سیاسی تشکیل دهند. در صورتی که تعداد اعضای یک گروه به کمتر از ۲۰ عضو برسد، آن گروه سیاسی، موجودیت خود را از دست داده و خودبه‌خود عضویت‌اش را در مجلس و کمیته‌ها از دست می‌دهد. هیچ‌گونه شرط رسمی قبلی برای تشکیل گروه سیاسی حزبی - به‌جز اینکه حداقل اعضای هر گروه باید ۲۰ نفر باشد - وجود ندارد. گروه‌های حزبی، پس از تشکیل، ملزم به ارائه مقررات داخلی خود و لیست اعضا و حوزه‌های انتخابیه خود در آغاز هر دوره پارلمانی به دفتر سخنگوی مجلس (رئیس مجلس) هستند. هر نوع تغییری در این خصوص نیز باید به اطلاع دفتر سخنگو برسد [۲۱] همه گروه‌های حزبی سیاسی باید در مجلس و در کمیته‌ها به تناسب تعداد اعضای خود، نماینده داشته باشند. کرسی‌ها باید به‌گونه‌ای بین گروه‌های حزبی تقسیم شود که کوچک‌ترین گروه حزبی حداقل یک نماینده داشته باشد و بقیه کرسی‌ها به تناسب اندازه آنها تقسیم می‌شود [۱۸].

1. Rules of Procedure (ROP)

۶. مشارکت احزاب سیاسی در قوه مجریه

۶-۱. جایگاه رئیس‌جمهور و برخی اختیارات او

رئیس‌جمهور ترکیه، رئیس کشور است و قدرت اجرایی در او متمرکز است. رئیس‌جمهور، نماینده جمهوری ترکیه و وحدت ملت این کشور به حساب می‌آید. اجرای قانون اساسی و تضمین عملکرد منظم و هماهنگ نهادهای دولتی بر عهده رئیس‌جمهور است. ارسال پیام‌هایی درباره سیاست‌های داخلی و خارجی کشور به مجلس، اعلام قوانین، بازگرداندن قوانین به مجلس برای بازنگری، مراجعه به دادگاه قانون اساسی برای ابطال تمام یا بخشی از قوانین و آیین‌نامه‌های داخلی مجلس به دلیل مغایرت شکلی یا محتوایی با قانون اساسی، نصب و عزل وزراء، انتصاب و عزل مدیران عالی‌رتبه، نصب و معرفی نمایندگان ترکیه به کشورهای خارجی، تصویب و اعلام معاهدات بین‌المللی، به همه‌پرسی گذاشتن اصلاح قانون اساسی، تعیین سیاست‌های امنیت ملی و اتخاذ اقدام‌های لازم، فرماندهی کل نیروهای مسلح کشور و تصمیم‌گیری درباره استفاده از نیروهای مسلح و تخفیف یا بخشش مجازات‌های افراد به دلیل بیماری، ناتوانی یا کهولت سن بخشی از وظایف و اختیارات رئیس‌جمهور ترکیه است [۱۲].

۶-۲. حدود اختیارات رئیس‌جمهور

البته رئیس‌جمهور ترکیه اختیار ایجاد هر نوع تغییر در حقوق اساسی و ساختارهای سیاسی کشور را ندارد. رئیس‌جمهور نمی‌تواند با صدور فرمان حقوق بنیادین و اساسی شهروندان از جمله اصل برابری، حق زندگی، حق آزادی شخصی و امنیت، حق آزادی اندیشه و بیان، حق آزادی مطبوعات، حق آزادی دین و وجدان، حق آزادی تجمع و تشکل، حق تابعیت، حق آموزش و پرورش، حق کار و تأمین اجتماعی، حق مالکیت، حق دادخواهی و دسترسی به دادگاه، حق حفظ حریم خصوصی، حق رأی‌دادن و انتخاب شدن، حق عضویت در احزاب، حق مشارکت در همه‌پرسی‌ها و حق خدمت در نهادهای عمومی را تغییر دهد. همچنین، در مواردی که قانون اساسی تصریح کرده است که باید صرفاً از طریق قانون تنظیم شوند و در مواردی که قانون به‌طور صریح موضوعی را تنظیم کرده است، رئیس‌جمهور مجاز به صدور

فرمان نیست. چنانچه تعارضی میان مفاد فرمان ریاست‌جمهوری و قوانین به وجود آید، بر تری با قانون خواهد بود [۱۲].

۶-۳. انتخابات ریاست‌جمهوری

رئیس‌جمهور ترکیه مستقیماً توسط مردم از میان شهروندان این کشور برگزیده می‌شود. نامزد ریاست‌جمهوری باید بیش از چهل سال سن و تحصیلات عالی داشته باشد. به علاوه، داشتن شرایط نمایندگی مجلس جز شرایط نامزدی در انتخابات ریاست‌جمهوری نیز به شمار می‌رود. مدت دوره ریاست‌جمهوری در ترکیه پنج سال است و یک فرد صرفاً برای دو دوره می‌تواند به‌عنوان رئیس‌جمهور انتخاب شود.

در ترکیه سه مدل نامزدی برای انتخابات ریاست‌جمهوری قابل تصور است. الف) آنها یا از سوی گروه‌های حزبی در مجلس معرفی می‌شوند. ب) یا احزابی که در انتخابات اخیر پارلمانی به تنهایی یا با ائتلاف با سایر احزاب حداقل ۵ درصد آرای معتبر را کسب کرده‌اند آنها را معرفی می‌کنند. ج) یا حداقل باید صد هزار رأی‌دهنده از نامزدی یک فرد مستقل حمایت کنند تا بتواند به‌عنوان یک نامزد مستقل در صحنه رقابت‌های انتخابات ریاست‌جمهوری این کشور حاضر شود.

به‌عبارت‌دیگر، نامزدی منفرد در انتخابات ریاست‌جمهوری در ترکیه قانوناً امکان‌پذیر است ولی در عمل بسیار سخت است چرا که نامزدهای منفرد باید از سوی جمعی از مردم - صد هزار نفر دارای حق رأی - حمایت شوند. همچنین معرفی نامزد از سوی حزب مجاز است. اما دو شرط در قانون اساسی این کشور گذاشته شده است که حزب باید حداقل یکی از آن دو شرط را داشته باشد تا بتواند فردی را به‌عنوان نامزد ریاست‌جمهوری معرفی کند: الف) حزب باید گروهی متشکل از حداقل ۲۰ نفر در مجلس ملی داشته باشد (داشتن گروه حزبی در مجلس)، ب) اگر حزب نمایندگانی در مجلس ندارد یا به دلیل کمی تعداد نمایندگانش در مجلس، مجاز به تشکیل گروه در مجلس نباشد، باید توانسته باشد در آخرین انتخابات مجلس، حداقل ۵ درصد آرای معتبر را به تنهایی یا با ائتلاف با سایر احزاب، کسب کرده باشد.

به تعویق می‌افتد و رئیس‌جمهور ترکیه تا آن زمان به خدمت خود ادامه می‌دهد. در این صورت، تطویل دوره ریاست‌جمهوری جز دوره ریاست‌جمهوری محسوب نمی‌شود. مجلس ملی ترکیه می‌تواند با رأی سه پنجم کل اعضای خود تصمیم به تجدید انتخابات بگیرد. در این صورت، انتخابات عمومی مجلس و انتخابات ریاست‌جمهوری به طور هم‌زمان برگزار خواهند شد. اگر رئیس‌جمهور تصمیم به انتخابات مجدد بگیرد، انتخابات عمومی مجلس و انتخابات ریاست‌جمهوری به طور هم‌زمان برگزار خواهند شد. اگر مجلس در دوره دوم ریاست‌جمهوری تصمیم به تجدید انتخابات بگیرد، رئیس‌جمهور می‌تواند بار دیگر نامزد شود. اختیارات و وظایف مجلس و رئیس‌جمهور که تصمیم به تجدید انتخابات آنها گرفته شده است، تا زمان انتخاب مجلس و رئیس‌جمهور جدید ادامه خواهد یافت. دوره مأموریت مجلس و رئیس‌جمهور که به این ترتیب انتخاب می‌شوند نیز پنج سال خواهد بود [۱۲]. هم‌زمانی انتخابات ریاست‌جمهوری و مجلس ملی در نظام‌های انتخاباتی بسیاری از کشورها معمول است و استدلال می‌شود که این هم‌زمانی موجب همراهی و هماهنگی دو قوه مقننه و مجریه و همگرایی پایگاه اجتماعی هر دوی آنها و در نتیجه پشتیبانی مردمی از سیاست‌ها و برنامه‌های آنها می‌شود.

انتخابات ریاست‌جمهوری ترکیه دو مرحله‌ای و شبیه ایران و فرانسه است و نامزدی که اکثریت مطلق آرای معتبر را در دور اول کسب کند، به‌عنوان رئیس‌جمهور انتخاب می‌شود. اگر در دور اول اکثریت مطلق حاصل نشود، دور دوم دو هفته پس از دور اول برگزار می‌شود و صرفاً دو نامزدی که بیشترین رأی را در دور اول کسب کرده باشند، در این دور به رقابت می‌پردازند. حدنصاب انتخاب در دور دوم اکثریت نسبی است و نامزدی که اکثریت آرای معتبر را کسب کند، به‌عنوان رئیس‌جمهور ترکیه برگزیده می‌شود [۱۲]. اگر منصب ریاست‌جمهوری به هر دلیلی خالی شود، انتخابات ریاست‌جمهوری باید ظرف ۴۵ روز برگزار شود. معاون رئیس‌جمهور ترکیه تا زمان انتخاب رئیس‌جمهور جدید، وظایف و اختیارات رئیس‌جمهور را برعهده خواهد گرفت. نظام انتخاباتی ترکیه بر هم‌زمانی انتخابات مجلس ملی و ریاست‌جمهوری تأکید و اصرار ویژه کرده است. مطابق قانون اساسی این کشور چنانچه انتخابات ریاست‌جمهوری در حال برگزاری باشد درحالی که از دوره مجلس یک سال یا کمتر باقی مانده باشد، انتخابات مجلس هم‌زمان با انتخابات ریاست‌جمهوری تجدید می‌شود. اگر، از دوره مجلس ملی بیش از یک سال باقی مانده باشد، انتخابات ریاست‌جمهوری تا زمان برگزاری انتخابات مجلس

۷. انتخابات شوراهای و شهرداران

انتخابات نهادهای محلی باید براساس اصول آزادی، برابری، رأی مخفی، تک‌مرحله‌ای، با رأی عمومی، شمارش و اعلام علنی آرا و تحت نظارت و مدیریت قضایی برگزار شود. نوع نظام انتخاباتی شوراهای یک نظام نمایندگی تناسبی با آستانه انتخاباتی ۱۰ درصدی است. این نظام به‌گونه‌ای طراحی شده که تنها احزاب یا نامزدهایی که از آستانه انتخاباتی ۱۰ درصدی با موفقیت عبور می‌کنند، در تخصیص کرسی‌ها مشارکت داده می‌شوند. برای انتخابات شهرداران نیز از نظام اکثریت نسبی استفاده می‌شود. یعنی نامزدی که بیشترین رأی را کسب کند، بدون نیاز به کسب اکثریت مطلق، به‌عنوان شهردار انتخاب می‌شود [۲۲]. ذیلاً نظام انتخاباتی شوراهای و شهرداران ترکیه و نحوه حضور احزاب سیاسی در این نظام مورد بررسی قرار می‌گیرد.

نظام انتخاباتی نهادهای محلی در ترکیه از ساختاری دقیق، چندلایه و مبتنی بر اصول دمکراتیک برخوردار است که هدف آن تضمین مشارکت عمومی، شفافیت و عدالت انتخاباتی در سطح محلی است. این نظام با بهره‌گیری از اصولی چون آزادی رأی، برابری، رأی مخفی و نظارت قضایی، زمینه‌ای را فراهم می‌سازد تا شهروندان در تعیین سرنوشته مناطق خود نقش فعال ایفا کنند. قانون انتخابات محلی ترکیه با تعیین نظام‌های انتخاباتی متناسب برای شوراهای و شهرداران، نحوه معرفی نامزدها، تخصیص کرسی‌ها و جایگزینی اعضا، تلاش کرده است تعادلی میان کارآمدی اجرایی و نمایندگی سیاسی برقرار کند. بررسی دقیق این سازوکارها نشان‌دهنده تلاش ترکیه برای نهادینه‌سازی دمکراسی محلی در چارچوبی قانونی و ساختاریافته است.

۱-۷. حوزه‌های انتخاباتی

کل قلمروی ترکیه به ۸۱ استان تقسیم می‌شود. در هر استان یک شورای عمومی استان و در هر شهرستان، شهر و بخش به ترتیب یک شورای شهرستان، شورای شهر و شورای بخش تشکیل می‌شود. به این ترتیب کل قلمرو استان حوزه انتخابیه شورای عمومی استان محسوب می‌شود و قلمرو شهرستان، شهر و بخش حوزه‌های انتخابیه شوراهای این واحدها به حساب می‌آیند. هر کدام از چهار حوزه انتخابیه مذکور یک حوزه مستقل هستند. این تقسیم‌بندی باعث می‌شود که انتخابات در سطح محلی و متناسب با جمعیت و ساختار اداری هر منطقه برگزار شود. برخی شهرهای ترکیه براساس شاخص‌های جمعیتی کلان‌شهر نامیده می‌شوند. کلان‌شهرها، شهر مرکز استان و دارای جمعیت بیش از ۷۵۰۰۰۰ نفر هستند. براساس این دو شاخص ۳۰ کلان‌شهر در ترکیه وجود دارد که شهرهای استانبول، آنکارا، ازمیر، آنتالیا و دیاربکر از جمله آنها هستند. کل قلمرو کلان‌شهرها به عنوان یک حوزه انتخاباتی واحد در نظر گرفته می‌شود. یعنی رأی‌دهندگان از تمام مناطق شهری در انتخاب اعضای شورای کلان‌شهر و شهردار آن مشارکت می‌کنند. تعداد اعضای شوراهای محلی و اعضای علی‌البدل این شوراها براساس تعداد جمعیت هر حوزه انتخابیه محاسبه می‌شود و از ۹ نفر تا ۵۵ نفر متغیر است [۲۲].

۲-۷. نامزدهای حزبی

نامزدی در انتخابات شوراهای محلی هم به صورت منفرد و هم از طریق فهرست‌های حزبی امکان‌پذیر است. هر شهروند ترکیه که شرایط قانونی نامزدی را دارا باشد، می‌تواند از طریق فهرست حزبی یا به صورت مستقل برای عضویت در هر کدام از شوراها یا شهرداری نامزد شود.

احزاب سیاسی در هر حوزه انتخاباتی مجاز به معرفی چهار نوع نامزد در لیست‌های نامزدی خود هستند: ۱. نامزدهای عضویت در شوراها، ۲. نامزدهای علی‌البدل عضویت در شوراها، ۳. نامزدهای سهمیه‌ای برای عضویت در شوراها و ۴. نامزدهای تصدی پست شهردار. معرفی نامزدها توسط احزاب همانند انتخابات شوراها باید بر پایه اصول رأی‌گیری مخفی، برابر و آزاد انجام شود. صلاحیت

معرفی نامزدهای شوراها و شهرداران با شعبات محلی احزاب و رؤسای آنهاست. احزاب باید به تعداد کرسی‌های قابل انتخاب در هر حوزه، نامزدهای اصلی و علی‌البدل معرفی کنند. برای شورای استان و شورای شهر، تعداد نامزدها باید دقیقاً برابر با تعداد کرسی‌های تعیین شده باشد [۲۲].

۳-۷. ثبت نام رسمی نامزدهای حزبی

شعبه‌های شهرستانی احزاب باید فهرست نامزدهای خود را حداکثر تا ده روز پس از روز برگزاری پیش‌انتخابات به کمیته انتخاباتی شهرستان ارائه دهند. برای کلان‌شهرها، شعبه‌های استانی حزب باید نامزد شهردار را در همان مهلت به کمیته انتخاباتی استان ارائه دهند. فهرست نامزدها باید به صورت رسمی و با دریافت رسید به کمیته انتخاباتی تحویل داده شود. فهرست باید شامل نامزدهای اصلی، علی‌البدل و در صورت وجود، نامزدهای سهمیه‌ای باشد. پس از دریافت فهرست‌ها، کمیته‌های انتخاباتی موظف‌اند فهرست نامزدهای حزبی را به صورت عمومی و با روش‌های متداول در منطقه اعلام کنند [۲۲].

۴-۷. معرفی نامزدهای سهمیه‌ای توسط احزاب

احزاب سیاسی می‌توانند در برخی شهرها و براساس تعداد کرسی‌های شورای شهر، تعداد مشخصی نامزد سهمیه‌ای معرفی کنند. این نامزدها در فهرست انتخاباتی جداگانه و با عنوان «نامزدهای سهمیه‌ای» معرفی می‌شوند و در ترتیب اصلی فهرست قرار نمی‌گیرند. تعداد نامزدهای سهمیه‌ای براساس تعداد کرسی‌های شورای شهر از یک تا شش نفر متغیر است. این نامزدها توسط مرکز حزب تعیین می‌شوند، اما حزب می‌تواند این اختیار را به شعبه‌های استانی یا شهرستانی واگذار کند. نامزدهای سهمیه‌ای باید در فهرست رسمی نامزدها و همچنین در فهرست نهایی رأی‌گیری به صورت جداگانه و پس از نامزدهای علی‌البدل درج شوند [۲۲].

۵-۷. نحوه انتخاب نامزدهای سهمیه‌ای

در حوزه‌هایی که نامزد سهمیه‌ای معرفی شده‌اند، ابتدا تعداد کرسی‌های سهمیه‌ای از مجموع کرسی‌های قابل تخصیص کسر

۱. نامزدهای سهمیه‌ای، افرادی هستند که خارج از ترتیب معمول فهرست نامزدها، توسط احزاب سیاسی معرفی می‌شوند. هدف از این سازوکار، دادن اختیار به حزب برای معرفی افراد خاص (مثلاً چهره‌های برجسته یا تخصصی) بدون الزام به رعایت ترتیب رأی‌گیری داخلی یا پیش‌ثبت نام است.

تقسیم آرای باقی مانده: آرای باقی مانده برای هر حزب یا نامزد مستقل به ترتیب بر عددهای ۱، ۲، ۳... تقسیم می شود. این تقسیم تا رسیدن به تعداد کرسی های قابل تخصیص ادامه می یابد.

تخصیص کرسی ها: خارج قسمت های حاصل از تقسیم به ترتیب از بزرگ ترین به کوچک ترین مرتب می شوند. کرسی ها به ترتیب به احزاب یا نامزدهایی که این خارج قسمت ها را دارند، تخصیص می یابد. اگر دو یا چند حزب یا نامزد خارج قسمت برابر داشته باشند، تخصیص کرسی از طریق قرعه کشی انجام می شود.

۷-۸. نحوه تعیین نامزدهای منتخب از فهرست حزبی

در حوزه هایی که احزاب نامزد سهمیه ای معرفی کرده اند، ابتدا کرسی های سهمیه ای به حزب دارای بیشترین رأی تعلق می گیرد. سپس باقی مانده کرسی ها طبق روش فوق بین سایر احزاب و نامزدها تقسیم می شود. ترتیب نامزدهای منتخب از هر حزب براساس ترتیب فهرست ارائه شده توسط حزب در زمان ثبت نام تعیین می شود. یعنی اگر حزبی سه کرسی کسب کند، سه نامزد اول از فهرست آن حزب به عنوان اعضای اصلی شورا انتخاب می شوند. روش تخصیص کرسی های اصلی برای تعیین اعضای علی البدل نیز اعمال می شود. اعضای علی البدل از ادامه فهرست حزبی، پس از اعضای اصلی، به ترتیب انتخاب می شوند [۲۲].

۷-۹. جایگزینی اعضای شوراها

در صورت خالی شدن کرسی در شورای استان یا شورای شهر به ترتیب استاندار و شهردار مسئول پیگیری جایگزینی هستند. این مقامات موظفاند ظرف ۵ روز از زمان اطلاع از خالی شدن کرسی، نام عضو علی البدل را از کمیته انتخاباتی مربوطه اعلام کنند. کمیته انتخاباتی موظف است ظرف سه روز نام عضو علی البدل را اعلام کند. عضو علی البدل از همان حوزه انتخاباتی و همان حزب سیاسی که عضو اصلی متعلق به آن بوده، انتخاب می شود. اگر عضو اصلی مستقل بوده یا حزب مربوطه عضو علی البدل نداشته باشد جایگزینی از میان سایر اعضای علی البدل با بالاترین اولویت در تقسیم آرا بدون توجه به وابستگی حزبی انجام می شود. اگر عضو اصلی پس از انتخاب، از حزب خود جدا شده و به حزب دیگری پیوسته یا مستقل شده باشد و سپس کرسی او خالی شود، عضو علی البدل از حزبی که عضو

می شود. سپس فرایند تخصیص کرسی ها طبق روش نمایندگی نسبی برای باقی مانده کرسی ها انجام می شود. نامزدهای سهمیه ای متعلق به حزبی هستند که بیشترین رأی را در آن حوزه انتخاباتی کسب کرده باشد. در کلان شهرها، نامزدهای سهمیه ای منتخب از فهرست حزب دارای بیشترین رأی، می توانند به شورای کلان شهر نیز راه یابند [۲۲].

۶-۷. نامزدهای مستقل در انتخابات شوراهای محلی

هر شهروندی که شرایط قانونی لازم را دارا باشد، می تواند بدون وابستگی حزبی و به صورت مستقل نامزد عضویت در شورای استان، عضویت در شورای شهر یا نامزد سمت شهرداری شود.

نامزد مستقل باید در خواست کتبی خود را به رئیس کمیته انتخاباتی شهرستان ارائه کند. در این درخواست باید اثبات شود که او واجد شرایط قانونی برای نامزدی است. نامزدهای مستقل باید تا تاریخ تعیین شده توسط شورای عالی انتخابات برای پیش انتخابات، ثبت نام خود را انجام دهند. کمیته انتخاباتی شهرستان فهرست نامزدهای مستقل را به صورت عمومی و با روش های متداول در منطقه اعلام می کند. نامزد مستقل مبلغی معادل حقوق ناخالص یک کارمند دولتی با بالاترین درجه را به خزانه دولت واریز می کند. این مبلغ به خزانه دولت منتقل می شود و در صورت انتخاب شدن، بدون توجه به تعداد آرا، به نامزد منتخب بازگردانده می شود [۲۲].

۷-۷. روش محاسبه و تخصیص کرسی ها در شوراهای محلی

پس از اخذ آرا، نوبت به شمارش آرا و تخصیص کرسی ها به نامزدهای مستقل و نامزدهای حزبی می رسد. تخصیص کرسی های شوراهای محلی به روش نمایندگی تناسبی، با آستانه انتخاباتی ۱۰ درصد و طی فرایندی چهار مرحله ای انجام می شود:

محاسبه آستانه: ابتدا مجموع آرای معتبر در حوزه انتخاباتی محاسبه می شود. عددی معادل ۱۰ درصد این مجموع به عنوان آستانه در نظر گرفته می شود.

کسر آستانه از آرای هر حزب یا نامزد مستقل: عدد آستانه از آرای هر حزب یا نامزد مستقل، کسر می شود. احزاب یا نامزدهایی که پس از کسر آستانه، رأیی نداشته باشند، از فرایند تخصیص کرسی حذف می شوند.

انتخابات شهردار از سطح شهرستان‌ها به کمیته انتخاباتی استان ارسال می‌شود. کمیته استان این نتایج را یکپارچه کرده و نامزدی که در مجموع کل کلان‌شهر بیشترین رأی را کسب کرده باشد، به‌عنوان شهردار کلان‌شهر انتخاب می‌شود.

پس از تعیین شهردار منتخب، کمیته انتخاباتی استان یا شهرستان گواهی رسمی انتخاب را صادر می‌کند. این گواهی به‌عنوان سند قانونی برای آغاز دوره مسئولیت شهردار منتخب محسوب می‌شود. به این ترتیب معلوم است که انتخاب شهرداران در ترکیه براساس رأی مستقیم مردم و با سیستم اکثریت نسبی انجام می‌شود و نیازی به مرحله دوم یا کسب اکثریت مطلق نیست [۲۲].

نظام انتخاباتی نهادهای محلی در ترکیه از ساختار دقیق و منظمی برخوردار است. با این حال چند نکته قابل تأمل در این نظام انتخاباتی را باید مورد توجه قرار داد:

- آستانه انتخاباتی ۱۰ درصد در نظام نمایندگی تناسبی شوراها، مانع ورود احزاب کوچک‌تر و نامزدهای مستقل به فرایند تخصیص کرسی‌ها می‌شود و رقابت انتخاباتی را محدود می‌سازد.
- نظام اکثریت نسبی در انتخاب شهرداران ممکن است به انتخاب نامزدی منجر شود که نماینده اکثریت واقعی رأی‌دهندگان نباشد.
- ساز و کار نامزدهای سهمیه‌ای به احزاب اجازه می‌دهد افراد خاصی را خارج از فرایندهای دمکراتیک داخلی معرفی کنند که می‌تواند شفافیت و عدالت را تحت الشعاع قرار دهد.

اصلی در زمان انتخاب به آن تعلق داشته است، انتخاب می‌شود، نه از حزب جدید او. به این ترتیب، عضو علی‌البدل دعوت شده باقی‌مانده دوره قانونی عضو اصلی را تکمیل می‌کند [۲۲].

۱۰-۷. نحوه انتخاب شهرداران

شهردار در ترکیه یک مقام انتخابی است و انتخابات آن جدا از انتخابات شوراهای محلی نیست. نامزدهای پست شهردار هم‌زمان هم به‌طور مستقل و هم از سوی احزاب معرفی می‌شوند. معرفی آنها از سوی احزاب به موجب همان لیستی است که احزاب در آن نامزدهای عضویت در شوراها را معرفی می‌کنند. هر رأی‌دهنده ترکیه در برگی رأیی که در این انتخابات به صندوق رأی می‌اندازد، شهردار مورد نظر خود را نیز مشخص می‌کند.

فرایند قانونی انتخاب شهرداران در شهرهای معمولی و کلان‌شهرها تفاوت اندکی با یکدیگر دارد.

الف) انتخاب شهرداران در شهرهای معمولی: پس از پایان رأی‌گیری، کمیته انتخاباتی شهرستان، نتایج را از همه صندوق‌های رأی جمع‌آوری و یکپارچه می‌کند. نامزدی که بیشترین تعداد رأی معتبر را در حوزه انتخاباتی کسب کرده باشد، به‌عنوان شهردار انتخاب می‌شود. این نظام انتخاباتی براساس اکثریت نسبی عمل می‌کند؛ یعنی نیازی به کسب اکثریت مطلق نیست.

ب) انتخاب شهرداران در کلان‌شهرها: در کلان‌شهرها، نتایج

۸. نتیجه‌گیری و پیشنهادهای سیاستی

ترکیه، به‌عنوان کشوری با پیشینه‌ای نسبتاً طولانی در زمینه فعالیت احزاب سیاسی و انتخابات رقابتی، مسیر پرفراز و نشیبی را در نهادینه‌سازی دمکراسی حزبی پیموده است. تجربه این کشور نشان می‌دهد که قانونمندی دقیق و همه‌جانبه، اگرچه گاهی با محدودیت‌هایی همراه بوده، اما توانسته است چارچوبی شفاف، قابل پیش‌بینی و با ثبات برای فعالیت، رقابت و مسئولیت‌پذیری احزاب سیاسی فراهم کند. نکات کلیدی زیر از تجربه ترکیه قابل استخراج است:

- **ایجاد تعادل بین آزادی و نظارت:** نظام ترکیه از یک سو، با به رسمیت شناختن حق تأسیس احزاب بدون نیاز به مجوز قبلی و تضمین کمک‌های دولتی، بستر فعالیت را تسهیل می‌کند و از سوی دیگر، با نظارت قضایی بر انتخابات درون حزبی، شفافیت مالی و امکان انحلال احزاب توسط دادگاه قانون اساسی در صورت نقض اصول قانون اساسی، مانع خودسری و تضعیف بنیان‌های نظام سیاسی می‌شود.

■ **تأکید بر جایگاه قانونی و مشروعیت احزاب:** قانون اساسی ترکیه به صراحت احزاب را «عناصر اجتناب‌ناپذیر زندگی

صالح (مانند دیوان عالی کشور) امکان پذیر شود و از برخورداردهای
سلیقه‌ای جلوگیری شود.

۲ اصلاح نظام انتخاباتی به نفع شکل‌گیری و کارآمدی احزاب

■ رسمیت بخشیدن به «لیست‌های حزبی»: در بخشی از
کرسی‌های مجلس (مثلاً ۲۰ تا ۳۰ درصد)، احزاب بتوانند به صورت
لیست‌های حزبی شرکت کنند. این امر وفاداری نمایندگان به
برنامه حزب را افزایش داده و نظام حزبی را تقویت می‌کند.

■ شفاف‌سازی و نظارت بر فرایند نامزدی: قانون احزاب باید
آنها را ملزم کند که فرایندهای دموکراتیک و شفاف‌گزينش
نامزدهای انتخاباتی‌شان را در اساسنامه خود - که در مجمع عمومی
حزب به تصویب می‌رسد - بگنجانند. نظارت نهاد ناظر انتخابات بر
سلامت این فرایندها می‌تواند به مقبولیت عمومی احزاب بیفزاید.

۳ تقویت ساختار درونی و دموکراسی درون حزبی

■ الزام به تدوین آیین‌نامه‌های داخلی دموکراتیک: قانون باید
احزاب را ملزم کند که مقررات مبتنی بر انتخابات دوره‌ای ارکان،
شفافیت مالی و تضمین حقوق اعضا در اساسنامه خود بگنجانند.
این امر از تبدیل شدن احزاب به تشکل‌های شخص‌محور جلوگیری
می‌کند.

■ حمایت از فراگیری ملی: می‌توان با ارائه مشوق‌هایی (مانند
کمک‌های مالی بیشتر یا تسهیلات تبلیغاتی) به احزابی که در
استان‌های بیشتری شعبه فعال دارند، آنها را به گسترش دایره
نفوذشان تشویق کرد.

■ ایجاد سازوکارهای حل اختلاف درون حزبی: پیش‌بینی
سازوکارهای داوری داخلی و امکان شکایت به مراجع ناظر بیرونی
در اساسنامه حزب می‌تواند به مدیریت سالم تعارضات درون احزاب
کمک کند.

۴ حمایت مالی و رسانه‌ای هدفمند و شفاف

■ تعریف نظام «کمک‌های مالی دولتی»: باید تمهیداتی در
قانون انتخابات و احزاب اندیشیده شود که احزابی که در آخرین
انتخابات گذشته تعداد معینی از آرا (مثلاً ۲ یا ۳ درصد) را کسب
کرده‌اند، بتوانند از کمک‌های مالی مستقیم دولت (متناسب با
آرای کسب شده) بهره‌مند شوند. این امر وابستگی احزاب به منابع
نامشخص و گروه‌های ذی‌نفوذ خاص را کاهش می‌دهد.

■ طراحی نظام انتخاباتی هدفمند: نظام انتخاباتی ترکیه با
ویژگی‌هایی مانند «آستانه انتخاباتی ۷ درصدی»، «حوزه‌بندی
مبتنی بر جمعیت» و «تلفیق روش تناسبی با عناصر اکثریتی»،
عمدتاً در جهت تقویت احزاب بزرگ و ایجاد دولت‌های با ثبات عمل
کرده است. این طراحی، اگرچه منتقدانی دارد، اما نشان می‌دهد که
چگونه می‌توان با ابزارهای قانونی، ساختار نظام حزبی را شکل داد.
■ تضمین نقش احزاب در پارلمان: رسمیت یافتن فراکسیون‌های
حزبی و تعریف دقیق اختیارات و امتیازات آنها در آیین‌نامه داخلی
مجلس، امکان تأثیرگذاری مستمر و ساختاریافته احزاب را در فرایند
قانونگذاری و نظارت فراهم می‌کند.

■ تمرکز دایمی در عین انسجام: قوانین ترکیه از یک سو با
الزام احزاب به داشتن شعبه در سطح استان‌ها و مناطق، آنها را به
پایگاه‌سازی در سطح ملی وادار می‌کند و از سوی دیگر، با تعریف
سازوکارهای دموکراسی درون حزبی و انتخابات داخلی تحت نظارت
قضایی، تاحدی از انحصار قدرت در مرکز حزب جلوگیری می‌کند.

● پیشنهاد‌های سیاستی

با توجه به تحلیل فوق و با در نظر گرفتن شرایط خاص سیاسی،
فرهنگی و قانونی نظام جمهوری اسلامی ایران، پیشنهاد‌های
سیاستی زیر در چهار حوزه کلان ارائه می‌شود:

۱ بازتعریف جایگاه قانونی و تقویت هویت حقوقی احزاب

الف) تدوین قانون جامع احزاب سیاسی: قانون فعلی احزاب نیاز
به بازنگری اساسی دارد. قانون جدید باید به گونه‌ای تدوین شود که:
■ به صراحت، احزاب سیاسی را به عنوان «بازوی مشارکت
سیاسی مردم و نهاد‌های مشورتی حکومت» به رسمیت بشناسد و
کارکردهای آنها در بسیج سیاسی، تربیت کادر، ارائه برنامه و نظارت
را تعریف کند.

■ قانون باید فرایند ثبت احزاب را ساده‌سازی کند. رویکرد کنونی
مجوز محور باید به رویکرد ثبت محور تغییر یابد، به طوری که احزاب
با ارائه اساسنامه و حداقل اعضا بتوانند به راحتی ثبت شوند و
شخصیت حقوقی پیدا کنند.

■ شرایط عضویت در احزاب سیاسی را تسهیل نماید.

■ معیارهای انحلال احزاب را به طور شفاف و دقیق تعریف نماید به
گونه‌ای که انحلال حزب تنها در موارد نادر و با حکم مرجع قضایی

نمی‌توان صرفاً با تأسیس تعداد زیادی حزب ضعیف و فاقد پایگاه اجتماعی موجبات حزبی شدن عرصه سیاسی را فراهم کرد. بلکه، باید با بازطراحی هوشمندانه چارچوب‌های قانونی و نهادی، بستری فراهم شود که در آن، احزاب بتوانند به‌طور واقعی رقابت کنند، مسئولیت بپذیرند، در قدرت شریک شوند و در صورت شکست، به‌صورت مسالمت‌آمیز به نقد و رقابت بپردازند. پیشنهادهای فوق، اگرچه جسورانه به‌نظر می‌رسند، اما در چارچوب نظام جمهوری اسلامی و با هدف تقویت کارآمدی از طریق گسترش مشارکت مردمی و نهادینه‌سازی رقابت سیاسی سازنده، قابل پیگیری هستند. نقطه آغاز این تحول، باور به این اصل است که احزاب قوی و پاسخ‌گو پشتوانه‌ای برای اقتدار ملی و توسعه همه‌جانبه کشور هستند.

■ **افزایش شفافیت منابع مالی:** قانون باید گزارش‌دهی دقیق و حسابرسی مستمر درآمدها و هزینه‌های احزاب را اجباری کند. ایجاد یک سامانه شفافیت مالی احزاب می‌تواند گام مؤثری در این راستا باشد.

■ **تخصیص عادلانه امکانات تبلیغاتی:** صداوسیما و سایر رسانه‌های دولتی موظف شوند تا زمان و امکانات تبلیغاتی را به‌صورت عادلانه و مبتنی بر معیارهای شفاف (مانند تعداد کرسی‌های مجلس یا آرای انتخابات گذشته) در اختیار احزاب ثبت‌شده قرار دهند.

باید گفت کارآمدسازی احزاب سیاسی در ایران نیازمند یک اراده جدی و یک برنامه بلندمدت است. تجربه ترکیه نشان می‌دهد که

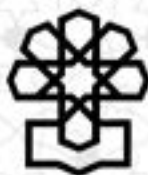

- [۱] هانتینگتون، ساموئل. سامان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، نشر علم، ۱۳۸۲.
- [۲] نقیب‌زاده، احمد. احزاب سیاسی و گروه‌های ذی‌نفوذ، تهران، قومس، ۱۳۹۳.
- [3] Dalton, Russell J. & Weldon, Steven A. (2005), Public Images of Political Parties: A Necessary Evil?, West European Politics, Vol. 28, No. 5, 931–951, November 2005.
- [۴] آلموند، گابریل آبراهام، پاول، بینگهام و مونت، رابرت. چارچوبی نظری برای بررسی سیاست تطبیقی، ترجمه علیرضا طیب، تهران، مرکز آموزش مدیریت دولتی، ۱۳۷۷.
- [۵] کروتی، ویلیام. «دگرگونی‌های حزبی: آمریکا و اروپای غربی»، در: ریچارد اس. کاتز و ویلیام کروتی، انشنامه سیاست حزبی، مترجمان: محسن میردامادی و علیرضا بهشتی شیرازی، تهران، روزنه، ۱۳۹۵، صص. ۵۹۸–۶۱۹.
- [۶] نودری، حسینعلی. (۱۳۸۱)، احزاب سیاسی و نظام‌های حزبی، تهران، گستره.
- [7] Avnon, D. (1995). “Parties laws in democratic systems of government”. The Journal of Legislative Studies, 1(2), 283-300.
- [8] Karvonen, Laury (2007). “Legislation on Political Parties; A Global Comparison”, Party Politics Vol. 13, No. 4, pp. 437–455.
- [9] The 1961 Turkish Constitution in: Balkan, S., Uysal, A. E., & Karpat, K. H. (1962). Constitution of the Turkish Republic: <http://www.anayasa.gen.tr/1961constitution-text.pdf>.
- [10] Gençkaya, Ö. F. (2014). Impact of Party Regulation on Small Parties and Independent Candidates in Turkey. The Legal <http://www.partylaw.leidenuniv.nl/uploads/wp4114.pdf>.
- [11] Sencer, M. (1985). From the Constitution of 1961 to the Constitution of 1982. Turkish Yearbook on Human Rights, 15-72.
- [12] Constitution of the Republic of Turkey, Retrieved in 28/01/2019 from: <https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Yayinlar/Dosya/ea266075-d26a-4bad-8007-efa2b7b773a8.pdf>.
- [13] Law on Political Parties [of Turkey], Law Number: 2820, Retrieved on 28/01/2019 from: <https://www.legislationline.org/searchn/runSearch/1/key/LAW+ON+POLITICAL+PARTIES/country/50/rows/10/type/>.
- [14] Loomes, G. (2011). “The impact of cartel strategies in France, Greece, Denmark and Ireland” (No. 13). Working Paper Series on the Legal Regulation of Political Parties.
- [۱۵] رینولدز، اندرو و دیگران. دانشنامه نظام‌های انتخاباتی، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۹۰.
- [۱۶] رینولدز، اندرو، «طراحی نظام‌های انتخاباتی»، در: رز، ریچارد، دایره‌المعارف بین‌المللی انتخابات، ترجمه محمدتقی دلفروز، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۰، صص. ۴۹۸–۵۱۶.
- [17] Türk, H. S. (1994). Electoral Systems and Turkish Experience. Ankara Üniversitesi Basımevi. Retrieved in 28/01/2019 from: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/299/2803.pdf>.
- [18] Erdem, K., & Solak, M. (2012). Grand National Assembly of Turkey. TBMM.
- [19] Parliamentary Elections Law [of Turkey], Number of Law: 2839, Retrieved on 28/01/2019 from: <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/Ingilizce/2839-en.pdf>.
- [20] Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun: <https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?mevzuatno=298&mevzuattur=1&mevzuattertip=4>.
- [21] Rules of Procedure of the Grand National Assembly of Turkey; in: https://global.tbmm.gov.tr/docs/rules_of_procedure_en_2019.Pdf.
- [22] Mahalli İdareler İle Mahalle Muhtarlıkları Ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2972.pdf>.

گزیده سیاستی

باید سازوکارهایی در نظام انتخاباتی کشور تمهید و ورود احزاب سیاسی به عرصه سیاست عملی تسهیل شود. پایداری، کارآمدی و گستردگی احزاب در جامعه، همچنین مسئولیت‌پذیر کردن و پاسخ‌گو کردن آنها از این طریق امکان‌پذیر خواهد بود.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان باسیداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، بلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۲۰۰۰ | سامان پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ | پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir